

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Johan Bergelin

Allemansrätt och skydd av områden

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Bengt Lundell

Miljörätt/Förvaltningsrätt

HT 2010

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och frågeställningar	4
1.2 Metod och material	4
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Disposition	6
2 ALLEMANSRÄTTEN HISTORISKT	8
3 ALLEMANSRÄTTEN- GÄLLANDE RÄTT	10
3.1 Bestämmelser i skilda författningar	10
3.2 Organiserat friluftsliv och kommersialisering	12
3.3 Straffrättsliga bestämmelser	13
3.3.1 Tagande av olovlig väg, hemfridsbrott	13
3.3.2 Egenmäktigt förfarande	15
3.3.3 Rätt att ta naturprodukter	15
3.3.4 Motortrafik	16
3.3.5 Allemansrätten på vattenområden	16
4 ALLEMANSRÄTTEN INTERNATIONELLT	18
4.1 Norge	18
4.2 Finland	18
4.3 Island	19
4.4 England och Wales	20
5 SKYDD AV OMRÅDEN	21
5.1 Internationella konventioner	23
5.2 EU- regelverk	24
5.3 Nationalpark	25

5.4	Kulturresevat	27
5.5	Biotopskyddsområde	27
5.6	Djur- och växtskyddsområde	28
5.7	Strandskyddsområde	28
5.8	Naturvårdsavtal (övrig skyddsform)	29
5.9	Naturresevat	30
5.9.1	Syfte med naturresevat	31
5.9.2	Skäl för att bilda naturresevat	32
5.9.3	Intrång i fastighet	32
5.9.4	Dispens och upphävande	33
5.9.5	Förhållande till detaljplan och områdesbestämmelser	34
5.9.6	Interimistiskt förbud, intresseprövning, ordningsföreskrifter och ersättning	34
6	PROCESSEN VID BILDANDE AV NATURRESEVAT	36
6.1	Fakta om naturresevat	36
6.2	Initiering	36
6.3	Kontakt med markägaren	36
7	GENOMGÅNG AV NATURRESEVATSBESLUT	38
7.1	Allmänt	38
7.2	Syften i besluten	38
7.3	Skäl i besluten	39
7.4	Föreskrifter i besluten	40
7.5	Sammanfattande diskussion	42
8	SLUTSATS OCH DISKUSSION	43
	BILAGA A- DIAGRAM OCH KARTA	44
	BILAGA B- TABELL ÖVER NATURRESEVATSBESLUT	45
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	54
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	57

Summary

This thesis treats questions about common right of access to private land and its relation to different types of protected areas in Chapter 7 of the Environmental Code, considering mainly nature reserve.

Nature reserve as a form of protection is part of the elementary forms of protecting valuable nature areas. According to the legislator it is important to uphold the common right of access to private land and to not unnecessarily limit access to protected nature areas. The common right of access to private land applies to nature reserves but can be limited through regulations according to Chapter 7, 30 § Environmental Code.

The thesis clarifies the law considering these subjects. A discussion of the common right of access to private land on an international level is also given, and the Swedish laws of protecting nature areas are put in an international context.

The purpose of the thesis is to investigate how the common right of access to private land is discussed and handled in decisions considering nature reserves. To achieve the purpose, a number of such decisions have been studied.

The conclusion is that interests in common right of access to private land are discussed to a relatively small extent in the decisions considering nature reserves.

Sammanfattning

Denna uppsats behandlar frågor om allemansrätt och hur den förhåller sig till olika typer av områdesskydd i 7 kap. Miljöbalken (MB), främst naturreservat.

Skyddsformen naturreservat utgör del i en bas av de skyddsinstrument som finns för att skydda värdefulla naturområden. Lagstiftaren framhåller det som viktigt att värna om allemansrätten och att inte begränsa den i onödan i skyddade naturområden. Allemansrätten gäller i naturreservat men kan begränsas genom ordningsföreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB.

Uppsatsen klargör vad som är gällande rätt inom dessa områden. Uppsatsen ger vidare en internationell utblick i allemansrättsliga frågor och sätter de svenska områdesbestämmelserna i ett internationellt perspektiv.

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur allemansrättsliga intressen och värden diskuteras och tillvaratas i naturreservatsbeslut. För att uppnå syftet har ett antal naturreservatsbeslut studerats.

Slutsatsen är att allemansrättsliga intressen och värden i relativt liten utsträckning behandlas i besluten.

Förkortningar

BrB	Brottsbalken
EU	Europeiska Unionen
ExprL	Expropriationslagen (1972:719)
FN	Förenta Nationerna
FOM	Förordning (1998:1252) om områdesskydd enligt miljöbalken
HD	Högsta domstolen
JB	Jordabalken
JT	Juridisk tidskrift
LSt	Länsstyrelsen
MB	Miljöbalken
NJA	Nytt juridiskt arkiv
NVL	Naturvårdslagen (1964:822)
PBL	Plan- och bygglagen (1987:10)
Prop.	Proposition
RF	Regeringsformen
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SvJT	Svensk juristtidning
SÖ	Sveriges överenskommelser med främmande makter. Fr.o.m. 1991: Sveriges internationella överenskommelser

1 Inledning

Denna uppsats behandlar frågor om allemansrätt och hur den förhåller sig till olika typer av områdesskydd i 7 kap. MB, främst naturreservat. Regeringen har poängterat betydelsen av naturen och friluftslivet i folkhälsoarbetet. Naturområden erbjuder en god möjlighet till fysisk aktivitet, avkoppling och återhämtning. Allemansrätten ger människor möjlighet att fritt få tillgång till naturen, vilket också bidrar till att skapa förståelse och engagemang för betydelsen av en god miljö. Skyddsformen naturreservat utgör del i en bas av de olika skyddsinstrument som finns för att skydda värdefulla naturområden. Lagstiftaren framhåller det som viktigt att värna om allemansrätten och att inte begränsa den i onödan i skyddade naturområden. Allemansrätten gäller i naturreservat men kan begränsas genom ordningsföreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB. En del naturreservat bildas med syftet att tillgodose behovet av områden för friluftslivet. Det är viktigt att inte besluta om mer inskränkande föreskrifter för friluftslivet än vad som är absolut nödvändigt. De föreskrifter som införs bör väl motiveras utifrån syftet med naturreservatet. Sedan början av 1900-talet utövas allemansrätten främst i form av friluftsliv. Den kan ta sig uttryck i form av t.ex. strövande i skog och mark, cykling, fritidsfiske, skridskoåkning, skidåkning, klättring, paddling och orientering.¹

Frågan om allemansrätt och naturskydd är ständigt aktuell och denna uppsats bidrar med att klargöra i vilken mån allemansrättsliga intressen och värden diskuteras och tillvaratas i ett visst antal naturreservatsbeslut. Uppsatsen ger vidare en internationell utblick i allemansrättsliga frågor och sätter de svenska områdesbestämmelserna i ett internationellt perspektiv.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka hur allemansrättsliga intressen/värden diskuteras och tillvaratas i naturreservatsbeslut. För att uppnå detta syfte har jag utgått från följande frågeställningar: I vilken utsträckning finns friluftsförjämjande syften med i naturreservatsbeslut och hur väl preciseras de? Motsvarar skälen i naturreservatsbeslut syftena i beslutet? Begränsas allemansrätten onödigt mycket genom de ordningsföreskrifter som finns i naturreservatsbesluten?

1.2 Metod och material

Jag har använt mig av juridisk metod som enligt Sandgren innefattar rättskällevärdet och olika faktas relation till rättskällor. Den innefattar att avgränsa rättsligt relevanta fakta samt metoder för att söka

¹ Prop. 2008/09:214, s. 16 och 117 ff.

rättskällematerial.² För att beskriva gällande rätt har jag använt mig av lagtext såväl svensk som utländsk, förarbeten, praxis, doktrin, internationella konventioner, fördrag och direktiv. Vidare material som myndigheter framställt samt viss övrig litteratur. Jag har också genomfört en innehållsanalys av ett antal naturreservatsbeslut.

Det material som finns att tillgå angående allemansrätten är, vilket många som arbetat med ämnesområdet tidigare konstaterat, relativt knapphändigt. Det finns en begränsad praxis och i doktrinen behandlas ämnet relativt lite. Det ledande arbetet på området anses nog fortfarande vara Bertil Bengtssons bok "Allemansrätt och markägarskydd" från år 1966. Han har även skrivit ett antal artiklar i ämnet. Utmärkande för materialet är att det är relativt ålderdomligt. Det väcks med jämna mellanrum frågor om allemansrättens innebörd. Därför torde en nyskriven bok i ämnet vara av intresse.

Vad gäller materialet om naturreservat så är det mindre åldersstiget och jag har främst använt mig av Miljöbalkspropositionen och lagtext, vilket jag funnit tillfyllest för att klargöra gällande rätt.

Naturreservatsanalysen har använts för att uppnå syftet med uppsatsen. Den gör det möjligt att konkret studera hur allemansrättsliga intressen behandlas vid beslutsfattande. Det ska noteras att uppsatsen bygger på ett begränsat antal naturreservatsbeslut (26 st.), och slutsatsernas generella giltighet ska ses i ljuset av detta faktum. Besluten har medvetet valts från tre olika län för att dels försöka öka generaliserbarheten av slutsatserna (till att omfatta en större del av Sverige rent geografiskt), och dels för att belysa skillnader mellan hur allemansrättsliga värden och intressen tillämpas i olika delar av Sverige. Besluten är alla inom tidsramen september 2009 till och med december 2010. Elva beslut är från Västra Götalands län, sju från Jämtlands län och åtta från Värmland. Tidsramen valdes av det skälet att det gav ett lagom stort material med tanke på uppsatsens omfattning.

Totalt finns det cirka 3500 naturreservat i Sverige och lite drygt 400 av dessa finns i Västra Götalands län, 96 finns i Jämtlands- och 128 stycken i Värmlands län.³ Som nämnts ska resultaten ses i ljuset av att 26 beslut undersökts av cirka 3500. Dock kan resultaten visa på tendenser i hur dessa värden och intressen diskuteras i besluten och på så sätt vara intressanta.

1.3 Avgränsningar

Allemansrätten har traditionellt ansetts vara en kontroversiell fråga mellan allmänheten och markägaren. Från markägarhåll har det påpekats att allemansrätten är en inskränkning i äganderätten. På senare år har t.ex. debatten om allemansrättens kommersiella utnyttjande blivit en del av denna intressekonflikt. Dock har det framträtt en ny konflikt i och med att MB

² Sandgren, 2007, s. 37 f.

³ Muntliga källor.

tydligare än tidigare lagstiftning visar på den intressekonflikt som kan uppstå mellan miljöintressen (naturvård) och allemansrätten (friluftsliv). Bengtsson menar att regeln i 7 kap. 1 § MB talar för att friluftshintresset är underordnat miljöintresset i balken. Numera är det alltså en form av triangelkonflikt mellan markägarintresse, friluftshintressen och naturvårdshintressen. Vad gäller denna uppsats så fokuserar den främst på intressemotsättningen mellan friluftshintressen och naturvårdshintressen.⁴

1.4 Disposition

Uppsatsen har en deskriptiv del där gällande rätt och praxis förklaras och utreds. Denna del utgör en grund för uppsatsens andra del som är något mer analytisk och kräver dessa bakgrundsfakta för att läsaren ska få en helhetsbild och god förståelse av ämnet.

För att bredda perspektivet av ämnet inleds uppsatsen med en historisk tillbakablick på allemansrätten. Därefter följer avsnitt där gällande rätt utreds och aktuella problem inom området belyses. För att ge läsaren ett utvidgat perspektiv på ämnet behandlas därefter allemansrätten i ett internationellt perspektiv. Där vissa nordiska länders rätt utreds och det ges en kort beskrivning av engelsk rätt.

För att knyta an till uppsatsens syfte som delvis handlar om naturreservat följer sedan ett avsnitt där gällande rätt om områdesskydd i Sverige utreds. För att ge ett vidare perspektiv på rätten följer därefter också ett avsnitt som behandlar internationella och EU-rättsliga bestämmelser. Sedan beskrivs kort de olika områdesskydd som finns och på vilket sätt de kan påverka eller påverkas av allemansrätten. Som en följd av uppsatsens syfte fokuseras mer ingående på frågor som rör naturreservat, vid beskrivningen av olika områdesskydd.

Ett kort avsnitt förklarar därefter hur själva processen att bilda ett naturreservat går till.

Slutligen genomgås det empiriska materialet och därefter följer en slutsats och diskussion.

⁴ Jmf Bengtsson, 2002, s. 42 f., och Bengtsson, 2001, s. 130 f.

2 Allemansrätten historiskt

Allemansrätten är enligt Ingemar Ahlström en djupt rotad svensk nationalsymbol, en sedvana och ett kulturarv som inte har någon motsvarighet i andra länder.⁵ Enligt Staffan Westerlund finns det dock i olika länder i Europa varierande kombinationer av det som i Sverige benämns allemansrätt. Klart är dock att Sverige har den längst gående allemansrätten tätt följd av Finland och Norge (se nedan under avsnitt 4 Allemansrätten internationellt).⁶

Allemansrätten tog form i det gamla bondesamhället. Den var då en nödvändighet p.g.a. Sveriges glesa befolkning och vägnätets dåliga utveckling. Den resande löpte risken att köra sönder sin kärra på de undermåliga vägarna och för att underlätta för denne vid ett sådant missöde gavs hon/han möjlighet att laga sin kärra på skogsägarens bekostnad. Under tiden kärran lagades gavs hästen rätt att beta kring platsen där den resande lagade kärran.⁷ I början av 1900-talet fördes diskussioner om huruvida rätten att plocka skogsbär skulle kvarstå eller inte, och det diskuterades om den fattigare delen av befolkningen hade ett behov av extrainkomster av plockade skogsbär.⁸

En del av de lagar som idag reglerar allemansrätten har sina rötter i medeltida landskapslagar och sedvanor. Allemansrätten är enligt Ahlström dock ingen sedvanerätt, eftersom en sådan uppstår först när sedvanan blivit vägledande för rättstillämpningen. En sådan rättspraxis har ännu inte utvecklats inom det allemansrättsliga området. Det finns dock ett fåtal domar som behandlar allemansrättsliga frågor.⁹ Westerlund menar att det är osäkert om allemansrätten är en sedvanerätt eller en sedvana. Han konstaterar att allemansrätten delvis är en sedvana och delvis uppfyller kraven för att vara en sedvanerätt.¹⁰ En liknande slutsats kommer Åsa Åslund fram till i sin avhandling.¹¹

I de medeltida landskapslagarna reglerades rätten till olika naturprodukter som kunde användas som föda åt människor och djur. Lagarna skilde sig åt i olika delar av Sverige och det utvecklades också lokala sedvanor som varierade beroende på lokala förhållanden. Detta gjorde att rättigheterna i skog och mark skilde sig åt mellan olika delar av landet. I vissa delar av Sverige levde lokala rättigheter kvar långt in på 1900-talet. Det var t.ex. i Norrland länge tillåtet för vägfarande att utfodra hästen med hö ur ladorna

⁵ Ahlström, 2008, s. 9.

⁶ Westerlund, 1995, s. 117.

⁷ Jmf Ahlström m.fl., 1992, s. 7 och Ljungman, 1968, s. 135 se dock Wiktorsson, 1996, s. 220 som värjer sig mot att allemansrätten är en gammal sedvänja som gav en rätt att färdas och tillägna sig vissa naturalster. Han menar att allemansrätten är en myt.

⁸ Ljungman, 1943, s. 264 f.

⁹ Ahlström, 2008, s. 10 f.

¹⁰ Westerlund, 1995, s. 88 f.

¹¹ Åslund, 2008, s. 41.

längs vägen. Sedvanor av detta slag var inget unikt för svensk del. Liknande sedvanor tillämpades långt tidigare i andra länder. Enligt vad som anges i Femte Moseboken var det t.ex. tillåtet att plocka vindruvor i annans vingård och att ta säd i annans sädesfält.¹²

I början av 1900-talet växte friluftslivet och turismen fram i Sverige. Det innebar i sin tur att en intressekonflikt uppstod mellan dem som hävdade äganderätten till marken och de som förespråkade allmänhetens rätt att t.ex. campa, bada och vandra på marken.¹³ Friluftslivets framväxt blev en folkrörelse som väckte behov av att hantera konflikten mellan markägare och allmänhet. Av dessa skäl tillsattes 1940 års fritidsutredning som fick till uppgift att föreslå ”inrättande av fritidsreservat för städernas och de större tätorternas befolkning”. Det var i och med fritidsutredningen som begreppet ”alle mans rätt” dök upp för första gången och som grunden lades till dagens moderna allemansrätt. Det är dock möjligt att begreppet utvecklades tidigare. I en utredning om svensk vattenrätt från 1899 talas det om befogenheter till privat vattenområde: ”de tillkomma alle män på grund af deras medlemskap i samhället - en allmänningrätt.”¹⁴

¹² Ahlström, 2008, s. 11.

¹³ Se Ljungman, 1943, s. 265 f. och Ahlström m.fl., 1992, s. 10.

¹⁴ Jmf Ljungman, 1943, s. 262, Ahlström, 2008, s. 12 och SOU 1940:12 s. 268.

3 Allemansrätten- gällande rätt

3.1 Bestämmelser i skilda författningar

Allemansrätten innebär en rätt för var och en att i viss utsträckning uppehålla sig på mark- och vattenområden som tillhör annan, och att där plocka vissa naturprodukter såsom svamp och bär. Nyttjandet får inte medföra att fastighetsägare eller andra med särskild rätt till fastighet tillfogas nämnvärd skada eller olägenhet. Denna begränsning brukar sammanfattas med uttrycket ”inte störa, inte förstöra”.¹⁵ Vad begränsningen närmare innebär är dock relativt oklart. De lagbestämmelser som finns, framförallt straffrättsliga, är svårtolkade och rättspraxis och litteratur på området är sparsam. Det hänvisas ofta till sedvanan men den varierar i olika delar av landet och kan också vara svår att slå fast.¹⁶ Sedvanan varierar också mellan olika grupper av människor t.ex. mellan stads- och lantbor. En annan faktor som påverkar sedvanan är förändringar i hur friluftslivet utövas, vilket skiljer sig över tid.¹⁷

Allemansrätten är grundad på sedvana. Den har som nämnts ovan gamla anor och var förr i tiden en nödvändighet för att människor skulle kunna resa och förflytta sig. Sedvanan har dock utvecklats till att under 1900-talet främst möjliggöra friluftsliv på annans fastighet. Allemansrätten finns idag inte preciserad i lag. Dock finns vissa lagstadganden som ger en fingervisning om dess innebörd.¹⁸ I 2 kap. 18 § 3 st. Regeringsformen (RF) stadgas att ”Alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten oberoende av vad som föreskrivs ovan.”¹⁹ Denna grundlagsreglering infördes 1994 i och med att egendomsskyddet preciserades till följd av inkorporeringen i svensk rätt av Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna.²⁰ Det påpekades i propositionen till lagändringen att det faktum att allemansrätten inte finns definierad i lag, inte utgjorde ett hinder mot att ge den en grundlagsförankring. Syftet med förbehållet var inte att ge en längre gående rätt att nyttja naturen än vad som gällde tidigare. Vidare nämndes att allemansrätten är föränderlig och att det därför inte vore lämpligt att närmre ange något om hänsyns- och ansvarstagande eller föreskriva begränsningar i den.²¹ Samma slutsats kom regeringen till när frågan om en generell lagreglering diskuterades i propositionen till MB. De menade att allemansrättens sedvanerättsliga grund för att vistas i naturen skulle äventyras och eventuellt i framtiden begränsas om en sådan reglering infördes. Det skulle också vara en omöjlighet enligt regeringen då sedvanan

¹⁵ Prop. 1997/98:45 del 1, s. 300 f.

¹⁶ Miljöbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 1 §.

¹⁷ Jmf Bengtsson, 2003, s. 147 och Bengtsson, 1966, s. 26 ff.

¹⁸ Prop. 1997/98:45 del 1, s. 301.

¹⁹ 2 kap. 18 § 3 st. RF.

²⁰ Prop. 1997/98:45 del 1, s. 301.

²¹ Prop. 1993/94:117, s. 19

varierar mellan olika delar av landet.²² Bertil Bengtsson menar för sin del att grundlagregleringen var en kompromiss mellan olika politiska läger. Han anser att allemansrättens reglering i nämnda paragraf verkar mer förmånlig än den egentligen är. Han pekar på att det enda som regleringen utmynnade i, var att allemansrätten fick en garanti för att den gäller, men att dess innehåll och omfattning fortfarande är oklar.²³

Allemansrätten gäller i princip oavsett de rättsliga förhållanden som råder på en fastighet. T.ex. påverkas den inte av att en fastighet överläts eller exproprieras. Inte heller påverkas den av att en fastighet läggs under detalj- eller översiktsplan. Dess omfattning avgörs av de faktiska förhållandena på fastigheten. T.ex. byggnader på fastigheten och annan varaktig användning av marken.²⁴

En allmän regel finns i 3 kap. 1 § Jordabalken (JB). Där sägs att ”var och en ska vid nyttjandet av sin eller annans fasta egendom taga skäligen hänsyn till omgivningen.”²⁵ Det innebär ett krav på hänsyn till markägaren och till andra som håller till på fastigheten eller annan mark i dess närhet.²⁶ Vidare finns det i 7 kap. 1 § MB en regel som talar om att ”Var och en som utnyttjar allemansrätten eller annars vistas i naturen ska visa hänsyn och varsamhet i sitt umgänge med den.”²⁷ Det innebär att alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten och visa hänsyn och varsamhet vid vistelse där. Denna grundprincip brukar sammanfattas med uttrycket ”inte störa, inte förstöra”.²⁸ Som Bengtsson påpekar ges dock ingen upplysning om vad allemansrätten närmare innebär i denna paragraf.²⁹

I MB finns en del kompletterande regler som syftar till att trygga allmänhetens friluftsliv.³⁰ I 7 kap. 4 § stadgas att ett mark- eller vattenområde kan förklaras som naturreservat i syfte att tillgodose behov av områden för friluftslivet (se avsnittet nedan om naturreservat).³¹ 7 kap. 13 § upplyser om att strandskyddet bl.a. syftar till att trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden.³² Vidare fastslås i 12 kap. 11 § att vilthägn inte får uppföras utan tillstånd av Länsstyrelsen (LSt) på områden där allmänheten får färdas fritt. Vid tillståndsprövningen ska behovet av skydd för friluftslivet beaktas. Det finns också en regel om stängselgenombrott i 26 kap. 11 §, som syftar till att ge allmänheten tillträde till mark som markägare inhägnat med stängsel. Tillsynsmyndigheten får förelägga den som håller stängsel kring ett område att ordna grindar eller andra genomgångar som behövs för att allmänheten ska kunna nyttja ett

²² Prop. 1997/98:45 del 1, s. 301.

²³ Bengtsson, 1994, s. 922 f.

²⁴ Jonzon m fl., 1988, s. 36.

²⁵ 3 kap. 1 § JB.

²⁶ Miljöbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 1 §.

²⁷ 7 kap. 1 § MB.

²⁸ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 69.

²⁹ Bengtsson, 2003, s. 146.

³⁰ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 69.

³¹ 7 kap. 4 § MB.

³² 7 kap. 13 § MB.

område som omfattas av allemansrätten. Är det uppenbart att stängsel uppförts för att stänga ute allmänheten kan föreläggande meddelas om att ta bort det.³³ I RÅ 1961 s. 73 hade ägaren till en tomt uppsatt stängsel utmed en gårdsgård ner till strandlinjen och därmed avstängt allmänhetens möjligheter till bad, på en, utanför gårdsgården liggande badudde. Ägaren förpliktades att ta bort stängslet då allmänheten ansågs ha rätt till tillträde till området.³⁴

3.2 Organiserat friluftsliv och kommersialisering

Ibland kan friluftssintressen kollidera med natur- och kulturvårdsintressen och med markägarintressen. Inte sällan handlar det om friluftsliv i organiserade och kommersiella former som leder till skador och andra olägenheter. På senare år har en aktuell fråga varit huruvida friluftsliv och andra former av verksamheter kan utövas organiserat med stöd av allemansrätten. Det har bl.a. framförts synpunkter om att det är stötande att personer ska kunna organisera verksamheter på annans mark utan att fastighetsägaren får ta del av vinsten.³⁵ En motreaktion mot detta kan ses i att markägare börjat ta ut avgift för tillgång till längdskidspår. I dagsläget är det dock inte tillåtet att ta ut en sådan tvingande avgift på mark där allemansrätten gäller.³⁶

Ett exempel på organiserad kommersiell verksamhet är svamp- och bärplockning.³⁷ Ett problem vid denna form av allemansrättsligt utövande är det som brukar kallas ”invasionsproblemet”. Allemansrättsliga regler tar sikte på enskilda personers uppträdande i naturen. Problemet är dock att den kan nyttjas av ett stort antal personer som var och en håller sig inom ramarna för vad som är tillåtet men p.g.a. det stora antalet personer blir skador på mark och växt- och djurliv allvarliga.³⁸

Ett rättsfall som berör dessa frågor är NJA 1996 s. 495. Målet handlade om en arrangör som anordnat försränning på del av annans fastighet och att det som en följd av verksamheten uppkommit skador på fastigheten. Huvudfrågan som avgjordes i målet var gränsdragningen för vitesförbud mot organiserad verksamhet enligt allemansrätten på annans mark. Högsta domstolen (HD) konstaterade att de enskilda försrännarna var för sig hållit sig inom allemansrättens gränser men att det sammantagna nyttjandet blivit så intensivt att det medfört avsevärda skador och olägenheter för fastighetsägaren. HD förbjöd därför vid vite fortsatt verksamhet.³⁹

³³ 12 kap. 11 § MB.

³⁴ RÅ 1961 s. 73.

³⁵ Prop. 1997/98:45 del 1, s. 302, jmf Allemansrätten och kommersen Rapport 4446.

³⁶ Naturvårdsverket, 2009, s. 1 f.

³⁷ Ebbesson, 1996/97, s. 1002.

³⁸ Bengtsson, 2003, s. 147.

³⁹ NJA 1996 s. 495.

Det finns numera en regel i 12 kap. 6 § MB som gör det möjligt att föreskriva en anmälningsplikt vid organiserat friluftsliv som kan skada naturmiljön. Tanken bakom regeln är att myndigheterna genom föreläggande och förbud ska kunna styra bort viss typ av verksamhet från känsliga områden så att naturen inte skadas. Regeln kan dock inte åberopas av fastighetsägare som störs av allemansrättsligt utövande. Denne får istället själv överväga om han vill föra en civilrättslig talan om äganderättsintrång för att utverka förbud, föreläggande eller skadestånd.⁴⁰

Noteras kan att det också kan utgå skadestånd till staten om natur- eller kulturvårdsintressen skadas. Detta framgår av rättsfallen NJA 1993 s. 753 och NJA 1995 s. 249. I det första fallet hade en person av oaktsamhet skadat en fornlämning och därför blivit ersättningsskyldig gentemot staten. Det andra fallet gällde en person som olagligt jagat järv och som därför dömdes att betala skadestånd till staten.⁴¹

3.3 Straffrättsliga bestämmelser

Det finns också bestämmelser som begränsar allemansrätten och som därigenom motsatsvis ger den sitt innehåll. Dessa regler återfinns bl.a. i Brottsbalken (BrB).⁴²

3.3.1 Tagande av olovlig väg, hemfridsbrott

Avgörande för allemansrättens innebörd är var man får färdas till fots. Det är den grundläggande rätten som är avgörande för vilka ytterligare allemansrättsliga befogenheter man har (såsom tältning badning etc.).⁴³ 12 kap. 4 § BrB stadgar att: ”Tager man olovlig väg över tomt eller plantering eller över annan äga, som kan skadas därav, dömes för tagande av olovlig väg till böter.”⁴⁴ Enligt brottsbeskrivningen är olovligt tagande av väg över tomt eller plantering straffbart oavsett om det skett någon skada eller ej. Vad gäller beträdande av andra ägor gäller dock att det är straffbart om skada kan uppstå. Att ta väg innefattar att åka, rida eller gå över område som inte utgör väg (en gångstig är att ses som väg). För straffbarhet räcker det att vid ett enstaka tillfälle gå, vilket innebär att ta väg. Om en person kör med bil på en gångstig är det att överstiga vägens gränser och det ses därmed som tagande av olovlig väg.

Med tomt förstås vad som menas enligt allmänt språkbruk. Avgörande för innebörden är inte beroende av den fastighetsrättsliga indelningen och inte

⁴⁰ Prop. 1997/98:45 del 1, s. 305 f. jmf NJA 1949 s. 167 och NJA 1996 s. 495 för civilrättslig talan.

⁴¹ NJA 1993 s. 753, NJA 1995 s. 249 jmf Rubensson, 2002, s. 62.

⁴² Prop. 1997/98:45 del 1, s. 301.

⁴³ Bengtsson, 2003, s. 149 f.

⁴⁴ 12 kap. 4 § BrB.

heller av om tomten har stängsel eller inte. Tomt finns bl.a. runt bostadshus, fritidshus och båthus dock inte kring t.ex. bryggor eller husvagnar. Det viktiga för allmänhetens befogenheter är hemfridsintresset som varierar med terräng och förhållanden i övrigt.⁴⁵ 4 kap. 6 § BrB stadgar att ”Den som olovligen intränger eller kvarstannar där annan har sin bostad, vare sig det är rum, hus, gård, eller fartyg, dömes för hemfridsbrott till böter.”⁴⁶ Hemfriden innefattar t.ex. gård eller trädgård samt gårdsplan och uthus. Väsentligt för bedömningen av hemfridens omfång är insynen mot ett bostadshus. Om huset omges av vegetation eller bergspartier kan man troligen gå så nära som 30-40 m medan tomten kring friliggande bostäder kan sträcka sig till 70 m.⁴⁷

I rättsfallet RÅ 1963 K 1288 som handlade om stängselgenombrott bedömdes allmänheten ha tillträde till en badplats som låg 70 meter från en stuga, trots att full insyn mot stugan förelåg.⁴⁸ I regeringsrättens avgörande RÅ 1991 ref. 54 ansågs ett område på 125 meter från en herrgård ingå i tomten och därmed hade ägaren rätt att avskärma allmänheten genom stängsel.⁴⁹ I ett annat avgörande, RÅ 1972 s. 19, ansågs det inte inkränkta på hemfridsintresset att passera 30-40 m från bostadshus. Det kan dock noteras att bostadshuset delvis låg utom synhåll.⁵⁰

Formuleringen plantering i 12 kap. 4 § BrB jämföras med tomt oberoende av om denna är placerad på tomt eller inte. I begreppet plantering innefattas t.ex. trädgård och parkanläggning. Plantering i paragrafens mening syftar på ett tämligen intensivt brukat och inte alltför vidsträckt område. En skog som är planterad innefattas dock inte i begreppet. En sådan skog kan dock skyddas genom begreppet annan äga i 12 kap. 4 § BrB, som förbjuder tagande av väg om området kan skadas. Vilka andra ägor som är skyddade enligt straffbestämmelsen i 12 kap. 4 § BrB får avgöras från fall till fall med hänsyn till skaderisken. Om marken är frusen eller ej kan t.ex. påverka bedömningen.⁵¹

I allemansrätten ingår också en rätt att cykla, åka skidor och i viss utsträckning att rida. Det är 12 kap. 4 § BrB som sätter gränser enligt ovan nämnda principer även i dessa fall. Vid ridning måste dock särskild hänsyn tas till naturmiljön och andra som utövar friluftsliv (jämför 7 kap. 1 § MB).⁵²

⁴⁵ Miljöbalken, Brottsbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 1 § MB och 12 kap. 4 § BrB.

⁴⁶ 4 kap. 6 § BrB.

⁴⁷ Miljöbalken, Brottsbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 1 § MB och 12 kap. 4 § BrB.

⁴⁸ RÅ 1963 K 1288.

⁴⁹ RÅ 1991 ref. 54.

⁵⁰ RÅ 1972 s. 19.

⁵¹ Miljöbalken, Brottsbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 1 § MB och 12 kap. 4 § BrB.

⁵² Bengtsson, 2004, s. 33 f.

3.3.2 Egenmäktigt förfarande

Att olovligt vistas på annans mark är straffrättsligt reglerat såsom egenmäktigt förfarande i 8 kap. 11 § 2 st. och 8 kap. 8 § BrB. I den förstnämnda paragrafen stadgas om besittningsintrång i fastighetsförhållanden. Bagatellartade störningar är dock inte straffbara. Åtgärder som ingår i ett normalt friluftsliv är t.ex. inte straffbara. Som exempel kan nämnas hänsynsfull tältning under något dygn. Dock kan en natts tältning medföra straffansvar om det är en påtaglig olägenhet för markägaren. Kraven vid uppställning av husvagn är hårdare, men en natts uppställning långt från bostadshus torde vara tillåtet. Längre uppehåll på annans mark för exempelvis badning och rastning är tillåtet utanför tomt och skadекänslig mark. Nyttjandet får dock inte bli för intensivt eller annars medföra nämnvärd olägenhet för markägaren. Kortare parkering intill en väg är tillåtet såvida den inte medför skada eller olägenhet för markägaren. Exakt vad som är förbjudet enligt 8 kap. 11 § 2 st. BrB är emellertid oklart.⁵³ I rättsfallet NJA 1949 s. 167 ansågs en sommarstugeägares anläggande av en primitiv badbrygga och i anslutning därtill en mindre båtplats på annans närliggande strandområde som ett intrång i äganderätten och ett varaktigt besittningstagande. Den uppförda anläggningen ansågs därför som otillåten.⁵⁴

Det är vidare förbjudet att skräpa ned på plats där allmänheten har tillträde enligt 15 kap. 30 § MB. Det är straffbart enligt 29 kap. 7, 11 § § MB. Nämnas bör också eldning som är tillåtet i skog och mark med största försiktighet. Under vissa torra perioder kan det råda totalt eldningsförbud. Överträdelse av ett sådant förbud är straffbart enligt 10 kap. 3 § Lag om skydd mot olyckor 2003:778. I allvarliga fall kan man dömas för det grövre brottet, allmänfarlig vårdslöshet enligt 13 kap. 6 § BrB.⁵⁵

3.3.3 Rätt att ta naturprodukter

Den som i skog eller mark olovligen tager växande träd eller gräs eller, av växande träd, ris, gren, näver, bark, löv, bast, ollon, nötter eller kåda eller ock vindfäll, sten, grus, torv eller annat sådant, som ej är berett till bruk, dömes för åverkan, om brottet med hänsyn till det tillgripnas värde och övriga omständigheter är att anse som ringa.⁵⁶

Den som gör sig skyldig till åverkan döms till böter. Det är emellertid lovligt att tillägna sig andra naturprodukter än de som finns uppräknade ovan. Vilda bär, blommor, svampar och kottar anses t.ex. tillåtet att ta.⁵⁷ Som Bengtsson påpekar hör enligt 2 kap. 1 § JB alla ”på rot stående växter”

⁵³ Miljöbalken, Brottsbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 1 § MB och 8 kap. 11 § BrB.

⁵⁴ NJA 1949 s. 167.

⁵⁵ Bengtsson, 2004, s. 61 ff.

⁵⁶ 12 kap. 2 § 2 st. BrB.

⁵⁷ Brottsbalken (22 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 12 kap. 2 § 2 st.

till fastigheten, vilket torde innebära att vilda blommor och bär är fastighetsägarens egendom innan någon tagit dem. Han kan dock inte förbjuda någon att plocka dem på mark där allemansrätten gäller.⁵⁸

Enligt rättsfallet NJA 1986 s 387 ansågs vitlav vara en naturprodukt som inte fick tas utan tillstånd av markägaren. Dock ansåg HD att plockande av vitlav i ringa omfattning är straffritt.⁵⁹ Ett gammalt rättsfall från 1891 handlade om två personer som tagit tång från en strand, vilket bedömdes som tångtäkt och som enligt nuvarande regler klassificeras som ”annat sådant som ej är berett till bruk” enligt 12 kap. 2 § 2 st. MB.⁶⁰

3.3.4 Motortrafik

Biltrafik och annan motordriven trafik ingår inte i allemansrätten.⁶¹ Enligt 10 kap. 10 § trafikförordningen ska ägare av enskild väg avgöra om trafik med motordrivna fordon får äga rum på vägen. Förbud ska utmärkas med vägmärke eller på annat tydligt sätt. Den som bryter mot ett sådant förbud döms till penningböter enligt 14 kap. 3 § trafikförordningen.⁶² Vidare är all körning i terräng på barmark förbjuden såvida den inte sker i jordbruks- eller skogsbruksverksamhet. Det är dock tillåtet att köra med motordrivna fordon på snötäckt skogsmark eller jordbruksmark om det är uppenbart att körning kan ske utan risk för skada på marken.⁶³

3.3.5 Allemansrätten på vattenområden

På vattenområden gäller inte reglerna om tagande av olovlig väg (12 kap. 4 § BrB) och det ger allmänheten möjlighet att fritt röra sig på annans vattenområde. Genom att t.ex. simma, åka båt eller vintertid färdas på is. Förmodligen kan den som utnyttjar allemansrätten på vattenområden passera tämligen nära ett bostadshus. Dock bör hemfridsintresset även i dessa fall respekteras.⁶⁴ Det finns vidare möjlighet för LSt att enligt 2 kap. 2 § sjötrafikförordningen (1986:300) bl.a. utfärda föreskrifter om fartbegränsning och ankringsförbud m.m.⁶⁵ Vidare kan LSt enligt 7 kap. 30 § MB meddela föreskrifter inom ett strandskyddsområde som reglerar rätten till ankring, färd med motorbåt och vattenskidåkning.⁶⁶ Vad gäller båtförtöjning så anses allmänheten oförhindrad att angöra en privat brygga om ägaren själv inte hindras i sitt användande. Vid strand utanför tomtmark

⁵⁸ Bengtsson, 2003, s. 154.

⁵⁹ NJA 1986 s. 387.

⁶⁰ Se NJA 1891 s. 400 samt Jonzon m fl., 1988, s. 46.

⁶¹ Bengtsson, 2004, s. 33 ff.

⁶² 10 kap. 10 §, 14 kap. 3 § Trafikförordningen (1998:1276).

⁶³ 1 § Terrängkörningslagen.

⁶⁴ Se Bengtsson, 2004, s. 49 och Tiberg, 1973, s. 24.

⁶⁵ 2 kap. 2 § Sjötrafikförordningen (1986:300).

⁶⁶ Se 7 kap. 13, 30 §§ MB.

anses det tillåtet att förtöja såvida det inte medför särskild olägenhet för markägaren.⁶⁷

Fiske anses inte ingå i allemansrätten även om det i viss omfattning är fritt för allmänheten att fiska. Det är tillåtet att fiska med handredskap i havet och i de största sjöarna.⁶⁸

⁶⁷ Bengtsson, 1966, s. 84 f.

⁶⁸ Se Jonzon m fl., 1988, s. 45 och Bengtsson, 2004, s. 54.

4 Allemansrätten internationellt

4.1 Norge

Norge har en friluftslag (LOV-1957-06-28-16 om friluftslivet) som syftar till att trygga friluftslivet och allmänhetens rätt att färdas och uppehålla sig i naturen. Lagen skiljer på begreppen inmark och utmark. Inmark är all brukad mark såsom kulturbruk, åker, slätteräng, skogsplantering samt gårdsplaner och hustomter. Utmark är övrig icke brukad mark som inte ses som inmark. I utmark är det tillåtet att färdas till fots hela året medan det i inmark endast är tillåtet om marken är frusen eller snötäckt (denna rätt kan dock inskränkas i inmark om färdseln orsakar skada). Dock är all färdsel under tiden 30 april till och med 14 oktober förbjuden i inmark. Enligt 2 § i lagen är det endast tillåtet att färdas med häst eller cykel på stigar eller vägar i utmark.⁶⁹ Det råder enligt terrängkörningslagen (Lov-1977-06-10-82 om motorferdsel i utmark og vassdrag) generellt förbud mot motortrafik i terrängen.⁷⁰

Vad gäller tältning så är detta tillåtet i 2 dygn i utmark men inte närmare än 150 m från bebodda hus. På högfjället och en del andra platser kan regeln om 2 dygn tillämpas mindre strikt om tältningen inte medför skada. Den som bryter mot regler i friluftslagen straffas med böter eller allvarligare påföljd.⁷¹

4.2 Finland

Den grundläggande tanken i den finska allemansrätten är att det finns en rätt att röra sig på markområden. Denna rätt kan enligt strafflagen inskränkas.⁷² Enligt strafflagen är det förbjudet att ta sig väg över någon annans gårdsplan eller att genom byggande, grävning eller på annat sätt utnyttja mark som är i en annans besittning. Den som gör det dömes för besittningsintrång till böter eller fängelse i högst tre månader.

Vidare stadgas det i strafflagen om vissa beteendeformer som inte är kriminaliserade, men som skulle kunna uppfylla rekvisiten för t.ex. stöld och olovligt brukande. Dessa beteenden innefattar ”insamling av torra grenar, kottar eller nötter som har fallit till marken, plockning av vilda bär,

⁶⁹ Lov-1957-06-28-16 om friluftslivet, 1-3 §§ se Bengtsson, 2002, s. 49 f. som förespråkar en liknande lag i Sverige som den Friluftslöv som finns i Norge. Se även Westerlund, 1995, s. 127 ff. som gjort ett utkast till en friluftslag och även han förespråkar en lagstiftning som reglerar allemansrätten i Sverige.

⁷⁰ Lov-1977-06-10-82, 3 §.

⁷¹ Lov-1957-06-28-16 om friluftslivet, 9 §, 39 §, se också bl.a. Lov-1902-05-22-10 Straffeloven 399 §.

⁷² Hepola, Matti, s. 144.

svampar och blommor eller, med undantag av lav och mossa, insamling av andra sådana naturprodukter på någon annans mark.”⁷³

Innehållet av den finländska allemansrätten definieras med hjälp av sedvänjor och behov. Rätten att färdas enligt allemansrätten ska vara sedvanlig och får inte orsaka skada. Ytterligare exempel på allemansrättens sedvanerättsliga karaktär är rätten till tillfällig vistelse och t.ex. övernattnig. Vad som anses som tillfällig vistelse skiljer sig åt i olika delar av Finland. I t.ex. norra Finland i obebyggda områden kan en veckas vistelse ses som tillfällig medan samma tidsrymd inte accepteras i de södra mer tätbebyggda områdena.⁷⁴

Det är som huvudregel förbjudet att utan markägarens tillstånd färdas med, stanna eller parkera motordrivna fordon på markområden i terräng. Det finns vissa undantag till regeln vad gäller t.ex. polisens arbete och arbete i rennäringen m.fl.⁷⁵

4.3 Island

På Island har allmänheten rätt att färdas i naturen. Dock ska hänsyn visas gentemot markägare och andra med särskild rätt till marken. Den som färdas på annans mark är skyldig att följa de anvisningar som finns. Markerade stigar och leder ska följas i den mån det finns sådana. Allmänheten har rätt att färdas till fots och på skidor. Och på liknande sätt på obrukad och oinhägnad privat mark. Cykling och ridning är tillåten på vägar och markerade leder och undantagsvis är det tillåtet att färdas utanför dessa om det är nödvändigt. Vad gäller körning med motorfordon så är denna otillåten på barmark utanför vägar.

Det är tillåtet att tälta en natt längs det allmänna vägnätet i bebyggda obrukade områden. Om tältningen varar längre eller består av fler än tre tält så krävs markägarens tillåtelse. Markägarens tillåtelse krävs också om tältningen äger rum på brukad mark. En markägare kan begränsa rätten att tälta om han/hon anser att marken tar skada av tältningen. Ägaren har då också en rätt att ta ut avgift för erbjuden camping.

Det är förbjudet för markägare att sätta upp stängsel längs stränder som hindrar allmänheten från att få tillträde till området. Markägare kan sätta upp stängsel längs markerade leder avsedda för vandrare, cyklister och de som rider. Denne är då dock skyldig att ordna genomgångar i stängslet.

Det är tillåtet att plocka bär svamp och örter på offentligt ägd mark och allmänningar. På privat mark är sådant plockande beroende av markägarens tillstånd. Dock är det tillåtet att plocka för konsumtion direkt på plats.⁷⁶

⁷³ Strafflag 19.12.1889/39, 11 § och 14 §.

⁷⁴ Hepola, Matti, s. 150 f.

⁷⁵ Terrängtrafiklag, 22.12.1995/1710, 4 §.

⁷⁶ The Nature Conservation Act no. 44/1999, artikel 12-17, 20-21, 23-24.

4.4 England och Wales

En ny lagstiftning år 2000, Countryside and Rights of Way Act, gjorde allmänhetens tillgång till naturen betydligt större än vad som gällt tidigare i England och Wales. Dokumentet är en samling detaljerade regler om när, var och hur naturen får nyttjas för rekreatiösa ändamål. Reglerna benämns access land och right of way. Right of way är ett system av vägar och stigar som allmänheten har rätt att färdas på och även göra kortare uppehåll på. Dock måste man hålla sig till markerade vägar och stigar och det är inte tillåtet att gå utanför dessa. Rights of way systemet består av olika typer av "vägar". Det finns public "footpath" som endast tillåter fotvandring, "public bridleway" som tillåter ridning och cykling, "restricted byway" som utöver cykel tillåter häst och vagn samt "byway" som är öppen för i stort sätt all typ av "fritidstrafik". Det finns områden som benämns "open country" där allmänheten har rätt att vandra, klättra och ha picknick. Detsamma gäller i områden som kallas "common land" (tidigare områden där traktens folk hade sina djur på bete). De förstnämnda områdena består huvudsakligen av bergsområden, hedmarker och låglänta områden. Det kan noteras att det aldrig är tillåtet att i naturen göra upp eld, campa eller bedriva kommersiella aktiviteter. Vidare måste hund hållas kopplad under tiden 1 mars- 31 juli.⁷⁷

⁷⁷ Ahlström, 2008, s. 101 jmf med Countryside and Rights of Way Act 2000.

5 Skydd av områden

Den grundläggande utgångspunkten är att alla ska ha tillgång till naturen enligt allemansrätten.⁷⁸ I 7 kap. MB finns bestämmelser som syftar till att främst skydda naturvärden inom ett visst mark- eller vattenområde. Skyddet kan dock ha olika syften såsom t.ex. att trygga områden för friluftsliv i en kommun. Skyddet kan i andra fall syfta till att genomföra nationella skyddsbehov eller att uppfylla krav enligt internationella miljökonventioner. De områdesskydd som finns i 7 kap. MB är nationalpark, naturreservat, kulturresevat, naturminne, biotopskyddsområde, djur- och växtskyddsområde, strandskyddsområde, miljöskyddsområde, vattenskyddsområde och särskilt skyddsområde, och särskilt bevarandeområde. De syftar alla till att skydda naturvärden men vattenskyddsområde och miljöskyddsområde kan även inrättas för att skydda människors hälsa. Som nämnts ovan är avsikten med ett områdesskydd ofta att bevara ett visst naturvärde, men syftet kan också vara att återskapa eller förbättra ett område genom att utföra olika typer av aktiva åtgärder såsom att odla på visst sätt. Utmärkande för områdesskydd är att de stadgar vad som är otillåtet inom ett visst geografiskt område. Styrkan på skyddet beror på de föreskrifter som finns för varje enskilt område. En väsentlig fråga vid beslut om områdesskydd är hur intressen för markägare, arrendatorer eller andra med särskild rätt till fastighet att använda marken tillgodoses. Detta sker genom tillämpning av regler om intresseavvägningar.⁷⁹ En sådan regel finns i 2 kap. 7 § MB som säger att vid bedömningar av krav på försiktighetsmått ska en avvägning ske så att de inte är orimliga.⁸⁰ Liknande avvägning ska göras enligt den s.k. stoppregeln i 2 kap. 9 § MB.⁸¹ Ytterligare en liknande regel finns i 7 kap. 25 § MB. Där stadgas att vid frågor om områdesskydd ska hänsyn tas till enskilda intressen. En inskränkning i enskilds rätt att nyttja mark- eller vattenområde får inte gå längre än vad som krävs för att syftet med skyddet ska tillgodoses.⁸² Regeln rör avvägningen mellan allmänna och enskilda intressen. Den är ett uttryck för den proportionalitetsprincip som finns i Europakonventionens artikel om egendomsskydd (artikel 1 i första tilläggsprotokollet).⁸³

Enligt 2 kap. 18 § 1 st. RF gäller att varje medborgares egendom är tryggnad gentemot det allmänna och enskilda. Det innebär att ingen kan avtvingas egendom genom expropriation eller annat sådant förfogande. Inte heller inskränkning i användningen av mark eller byggnad är tillåtet. Undantag får dock göras om det krävs för att tillgodose angelägna allmänna intressen.⁸⁴

⁷⁸ Prop. 1997/98:45 del 2, s. 69.

⁷⁹ Michanek, 2008, s. 207 f.

⁸⁰ 2 kap. 7 § MB.

⁸¹ Miljöbalken (12 nov. 2010, Zeteo) kommentaren till 2 kap. 9 §.

⁸² 7 kap. 25 § MB.

⁸³ Miljöbalken (15 nov. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 25 §.

⁸⁴ 2 kap. 18 § 1 st. RF.

Denna princip gäller vid tillämpningen av alla bestämmelser i MB om de kan medföra inskränkningar i rätten att använda mark eller byggnad. Regeringsrätten har under senare tid prövat fall med denna typ av intresseavvägning. Domstolen har i flera fall byggt sitt resonemang på proportionalitetsprincipen. Med hänsyn till de principer för intresseavvägningar som utvecklats i rättstillämpningen ansågs det lämpligt att införa förevarande paragraf i MB. Regeln avser således att ge ledning vid myndigheters avvägning mellan det allmänna intresset att åstadkomma ett områdesskydd och det enskilda intresset att använda fastighet på sätt som denne vill (som kan motverka skyddssyftet).⁸⁵

Vid intresseavvägningen enligt 25 § är naturvårds- och miljöintressen att betrakta som angelägna allmänna intressen i enlighet med regleringen i 2 kap. 18 § RF.⁸⁶

I RÅ 1996 ref. 40 upphävdes ett beslut om utvidgning av ett naturreservat. Där tillämpades proportionalitetsprincipen vid avvägningen av enskilda och allmänna intressen och det förstnämnda intresset ansågs väga tyngst.⁸⁷

Områdesskydden i 7 kap. MB handlar främst om områden av intresse ur miljösynpunkt. Det handlar om en slags planering utanför tätbebyggelsen där naturvårdintressen tillgodoses genom myndigheters beslut. Skyddsreglerna kompletterar på detta vis bestämmelserna i Plan- och bygglagen (1987:10) (PBL).⁸⁸ Dock finns det regler som hindrar områdesskyddsbeslut från att strida mot detaljplan eller områdesbestämmelser (7 kap. 8 § MB).⁸⁹

Enligt 7 kap. 24 § MB kan interimistiska beslut meddelas för områden eller föremål som är tänkta att skyddas som naturreservat, kulturresevat, vattenskyddsområde eller ett naturminne eller för redan skyddade sådana områden eller föremål som ska få ett utökat skydd. Sådana interimistiska beslut meddelas av LSt eller kommun och innebär att vissa åtgärder förbjuds som berör eller strider mot syftet med områdets eller föremålets tilltänkta skydd. Ett sådant beslut gäller i högst tre år men om särskilda skäl föreligger kan förbudet förlängas att gälla i ytterligare ett år och om synnerliga skäl föreligger kan beslutet förlängas i ytterligare ett år till.

Regeln förhindrar att det planerade skyddet omintetgörs genom åtgärder under den tid som går åt till att utforma det slutliga skyddet. Vad gäller de förbjudna åtgärderna så bör de vara specificerade till speciella åtgärder såsom t.ex. avverkning. Möjligheten att utnyttja hela förbudstiden (fem år) bör endast tillämpas i undantagsfall.⁹⁰

⁸⁵ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 97.

⁸⁶ Prop. 1993/94:117 s. 15.

⁸⁷ RÅ 1996 ref. 40.

⁸⁸ Bengtsson, 2003, s. 172.

⁸⁹ Jfr 7 kap. 8-10 §§ MB.

⁹⁰ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 96.

Reglerna i 7 kap. riktar sig framförallt mot fastighetsägare. I och med att de begränsar dennes fria förfoganderätt över sin mark om denna går ut över värdefull natur- och kulturmiljö, den biologiska mångfalden, allmänhetens friluftsliv eller växt- och djurliv i övrigt. På detta sätt hamnar reglerna ofta i konflikt med ägarintressen.⁹¹ Dock har ägaren i en del fall rätt till ersättning om ett beslut innebär att ”mark tas i anspråk eller att pågående markanvändning inom berörd del av fastighet avsevärt försvåras”. Det är m.a.o. två slags ingrepp som ger rätt till ersättning nämligen då ”mark tas i anspråk” och om ”pågående markanvändning inom berörd del av fastighet avsevärt försvåras”. Vad respektive rekvisit betyder är omtvistat och kräver en lång utredning som inte behandlas i detta arbete.⁹² Det kan också konstateras kort att det är en omtvistad fråga huruvida egendomsskyddet i 2 kap. 18 § RF ger ett mer långtgående ersättningsskydd än vad 31 kap. MB ger möjlighet till.⁹³ En förändring har dock skett de senaste åren då äganderätten stärkts genom att ge markägare högre ersättning då mark exproprieras eller genom andra åtgärder tar mark i anspråk genom tvång.⁹⁴

Det finns enligt 7 kap. 30 § MB möjlighet att meddela föreskrifter.

Föreskrifter om rätten att färdas och vistas inom ett område som skyddas enligt detta kapitel och om ordningen i övrigt inom området får meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer, om det behövs för att tillgodose syftet med skyddet. I de fall kommuner beslutar om skydd av ett område får den meddela sådana föreskrifter.⁹⁵

Bestämmelsen möjliggör förbud angående åtgärder som annars hade varit tillåtna enligt allemansrätten. Föreskrifterna ska dock inte göras mer ingripande än vad som är behövligt i förhållande till skyddsbehovet. De kan rikta sig till såväl fastighetsägare, andra med särskild rätt till marken som till allmänheten. Det kan t.ex. meddelas förbud mot att beträda vissa känsliga områden, göra upp eld, tälta, ställa upp husvagn, plocka blommor och andra växter, åka motorbåt, åka vattenskidor, lägga upp båt på land, lägga ut bojar, ankra med båt, cykla, rida, gå till fots i skidspår, ha hund okopplad och sätta ut orienteringskontroller.⁹⁶

5.1 Internationella konventioner

Sverige har anslutit sig till ett flertal internationella överenskommelser som bl.a. syftar till att bevara biologisk mångfald och att skydda naturområden. Den främsta konventionen för att bevara biologisk mångfald är Förenta Nationernas (FN) ramkonvention om biologisk mångfald (Convention on Biological Diversity). Konventionen antogs vid FN:s konferens om miljö i

⁹¹ Bengtsson, 2003, s. 172 f.

⁹² Michanek, 2008, s. 421 f.

⁹³ Ibid: s. 419 f.

⁹⁴ Prop. 2009/10:162, s. 1.

⁹⁵ 7 kap. 30 § MB.

⁹⁶ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 102.

Rio de Janeiro 1992 och ratificerades av Sverige 1993.⁹⁷ Konventionen stadgar tre mål: att bevara biologisk mångfald, ett hållbart nyttjande av naturen och en rättvis fördelning av nyttan med naturens genetiska resurser.⁹⁸ Dessa mål ska möjliggöras med den s.k. ekosystemansatsen. Den är en arbetsmetod som innebär ett bevarande och hållbart nyttjande av land, vatten och levande varelser.

År 2004 kompletterades konventionen med ett speciellt arbetsprogram. Huvudmålet med programmet är att etablera nationella och regionala system av skyddade områden till lands och till havs. I programmet betonas en ändamålsenlig och långsiktig finansiering av skyddade områden. Vidare framhålls behovet av åtgärder som stimulerar lokal delaktighet och åtgärder som förbättrar representativitet i skyddet av naturområden.

Det finns ytterligare internationella och regionala konventioner som behandlar biologisk mångfald. Dessa är bl.a. Ramsarkonventionen om skydd av våtmarker (SÖ 1975:76), Bernkonventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter samt deras naturliga miljö (SÖ 1983:30), Bonnkonventionen om skydd av flyttande vilda djur (SÖ 1983:37), Helsingforskonventionen om Östersjöns miljö (SÖ 1996:22), Ospar-konventionen om Nordsjöns miljö (SÖ 1994:25) och CITES-konventionen om internationella handel med utrotningshotade djur och växter (SÖ 1974:41). Vidare finns Världsarvskonventionen som Sverige ratificerade 1975. Den syftar till att skydda värdefulla kultur- och naturmiljöer mot förstörelse och förfall. I Sverige finns för närvarande 14 världsarv; ett exempel är Höga kusten som är ett naturarv.⁹⁹

5.2 EU- regelverk

Enligt artikel 191 i Lissabonfördraget ska Europeiska unionens (EU) miljöpolitik verka för att bevara, skydda och förbättra miljön.¹⁰⁰ Europeiska unionen har vidare som målsättning att verka för biologisk mångfald. Det finns sedan 1998 ett uttalat mål att integrera frågan om biologisk mångfald inom unionens många politikområden, inom områden som t.ex. berör naturtillgångar, fiske, jordbruk, regionpolitik, skogar, energi och transport, fysiskt planering, turism, utveckling och ekonomiskt samarbete. De viktigaste direktiven som ska verka för arbetet med biologisk mångfald är fågeldirektivet (79/409/EEG) och art- och habitatdirektivet (92/43/EEG). Det finns ytterligare regelverk som rör naturvård t.ex. det marina direktivet (2008/56/EG), ramdirektivet för vatten (2000/60/EG) samt den gemensamma fiske- och jordbrukspolitikerna.¹⁰¹

Art- och habitatdirektivet har som huvudsyfte att främja att den biologiska mångfalden bibehålls inom EU. Det syftar till att skydda hotade livsmiljöer

⁹⁷ Prop. 2008/09:214, s. 23 f.

⁹⁸ Artikel 1 Convention on Biological Diversity.

⁹⁹ Prop. 2008/09:214, s. 24 f.

¹⁰⁰ Artikel 191 Lissabonfördraget.

¹⁰¹ Prop. 2008/09:214, s. 25 f.

och arter genom att utse särskilda bevarandeområden.¹⁰² I 7 kap. 28 § MB finns en regel som säger att regeringen ska förklara, ett område som enligt direktivet ska skyddas, som särskilt bevarandeområde.¹⁰³ Direktivet innehåller ca 1000 växt- och djurarter och 200 naturtyper och av dessa finns ungefär 150 arter och 90 naturtyper i Sverige.¹⁰⁴ Enligt artikel 3 i direktivet ska bevarandeområden utses och ingå i ett nätverk av områden i EU som betecknas Natura 2000 områden. I samma artikel fastslås att särskilda skyddsområden som utsetts enligt fågeldirektivet (79/409/EEG) också ska omfattas av Natura 2000 beteckningen.¹⁰⁵ Vidare finns i artikel 12 och 13 bestämmelser som handlar om skyddssystem för de djur- och växtarter som finns listade i en bilaga till direktivet.¹⁰⁶

Natura 2000 är som nämnts ett nätverk av värdefulla naturområden inom EU. Beteckningen finns sedan 1993 och EU:s medlemsstater utser områden i sina respektive länder enligt särskilda kriterier i art- och habitatdirektivet och fågeldirektivet. Nätverket syftar till att säkerställa att utsedda naturtyper och djur- och växtarter ska kunna fortleva i gynnsamma förekomster. Den process som pågått sedan 1993 som syftar till att identifiera Natura 2000 områden är nu i stort sätt avslutad och Sverige har identifierat 4100 områden som Natura 2000 områden. De flesta områden som skyddas enligt Natura 2000 områden i Sverige är dock redan skyddade som nationalparker eller naturreservat.¹⁰⁷

Fågeldirektivet skyddar alla fågelarter som naturligt förekommer i EU. Direktivet reglerar olika mänskliga aktiviteter som kan påverka antalet fåglar. T.ex. föroreningar som uppstår, jakt och handel med fåglar. Alla medlemsstater ska vidta åtgärder för att skydda, bevara och återställa områden för de fågelarter som skyddas av direktivet.¹⁰⁸ Som nämnts ovan omfattas sådana områden av Natura 2000 beteckningen.¹⁰⁹ Direktivet skyddar ungefär 200 fågelarter av vilka 66 regelbundet häckar i Sverige.¹¹⁰ I 7 kap. 28 § MB stadgas att regeringen får förklara ett område som enligt direktivet är skyddsvärt som särskilt skyddsområde.¹¹¹

5.3 Nationalpark

Ett mark- eller vattenområde som tillhör staten får efter riksdagens medgivande av regeringen förklaras som nationalpark i syfte att bevara ett större sammanhängande

¹⁰² Preambeln till rådets direktiv 92/43/EEG.

¹⁰³ 7 kap. 28 § MB.

¹⁰⁴ Prop. 2008/09:214, s. 26.

¹⁰⁵ Artikel 3, rådets direktiv 92/43/EEG.

¹⁰⁶ Artikel 12 och 13, rådets direktiv 92/43/EEG.

¹⁰⁷ Prop. 2008/09:214, s. 26 f.

¹⁰⁸ Artikel 3 och preambeln till rådets direktiv 79/409/EEG.

¹⁰⁹ Artikel 3, rådets direktiv 92/43/EEG.

¹¹⁰ Prop. 2008/09:214, s. 26.

¹¹¹ 7 kap. 28 § MB.

område av viss landskapstyp i dess naturliga tillstånd eller i väsentligt oförändrat skick.¹¹²

Regeln hindrar inte att flera olika landskapstyper ingår i en stor nationalpark. Enligt förarbeten till naturskyddslagen syftar bestämmelsen till att åt samtid och eftervärld skydda sammanhängande större områden som anses vara karakteristiska prov på ursprungliga eller av kultur icke påverkade områden. Bestämmelsen ska skydda sådana landskapstypers ytbildning, djur- och växtvärld. Parkerna är viktiga för vetenskaplig forskning men ska i princip vara öppna för envar.¹¹³ I motiven till naturvårdslagen påpekades att parkernas bevarandesyfte kan förenas med att göra dem mera tillgängliga för turister. Detta kan t.ex. ske genom bilvägar till parkernas närhet och vandringsleder och raststugor, i den utsträckning som det kan ske utan att områdets ursprungliga karaktär går förlorad.¹¹⁴ Vad gäller hänsynen till turism och friluftsliv så har den på senare år ökat i betydelse.¹¹⁵

Mark- eller vattenområden som ingår i nationalparker måste ägas av staten. Detta medför att det vid bildande av nya nationalparker ofta krävs omfattande fastighetsförvärv av staten. Sådana förvärv sker antingen frivilligt eller genom expropriation enligt 2 kap. 9 § expropriationslagen (1972:719) (ExprL).¹¹⁶

Det kan, som ovan berörts, meddelas föreskrifter om allmänhetens uppträdande för nationalparker enligt 7 kap. 30 § MB. På detta sätt kan allemansrätten inskränkas.¹¹⁷ Vidare finns de allmänna hänsynsreglerna och hushållningsbestämmelserna i 2-4 kap. som t.ex. reglerar att den som bedriver en verksamhet eller företar en åtgärd utanför en nationalpark ska iaktta hänsyn och försiktighet så att skada inte uppkommer på värden som ska skyddas av en specifik nationalpark. Det finns ytterligare bestämmelser i andra lagar som avser att skydda nationalparker. Enligt 3 kap. 6 § mineralskyddslagen får t.ex. undersökningsarbete inte ske i en nationalpark.¹¹⁸

Enligt 7 kap. 3 § MB kan regeringen meddela föreskrifter om vård och förvaltning av nationalparker och om inskränkningar i rätten att använda mark- eller vattenområden.¹¹⁹

Det finns en rad olika landskapstyper som är skyddade som nationalparker i Sverige. T.ex. Sarek som är ett fjälllandskap, Tiveden som är ett skogs- och sjöområde och Gotska sandön som är en stor ö med speciell natur.¹²⁰

¹¹² 7kap. 2 § MB.

¹¹³ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 69.

¹¹⁴ Prop. 1964:148, s. 40.

¹¹⁵ Miljöbalken (17 nov. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 2 §.

¹¹⁶ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 70.

¹¹⁷ Miljöbalken (17 nov. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 2 §.

¹¹⁸ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 70.

¹¹⁹ 7 kap. 3 § MB.

¹²⁰ Michanek, 2008, s. 209.

5.4 Kulturresevat

Enligt 7 kap. 9 § MB kan mark- och vattenområde förklaras som kulturresevat för att bevara värdefulla kulturpräglade landskap. Kulturresevat är ett relativt nytt områdesskydd som infördes genom MB. Skyddet ska användas när kulturmiljön är det främsta skälet för att ett område ska skyddas. Det kompletterar naturresevatsskydd som stadgas i 7 kap. 4 § MB samt reglerna i kulturminneslagen. Kulturresevat syftar till att bevara kulturlandskap som präglats av markanvändning och byggnader från äldre tider. Skyddet ska garantera att värdena sköts så att de inte förstörs eller förringas. Om ett område ska benämnas som naturresevat eller kulturresevat avgörs av LSt eller kommunen från fall till fall.¹²¹ Liksom vid bildande av naturresevat får kulturresevatsbeslutet inte strida mot detaljplan eller områdesbestämmelser enligt 7 kap. 8 § MB och det ska även ske en avvägning mot enskilda intressen enligt 24 och 25 §§. Vidare är 7 kap. 4-7 §§ tillämpliga på kulturresevat som behandlar olika former av inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden.¹²²

5.5 Biotopskyddsområde

Regeringen får i fråga om små mark- eller vattenområden som på grund av sina särskilda egenskaper är värdefulla livsmiljöer för hotade djur- eller växtarter eller som annars är särskilt skyddsvärda meddela föreskrifter om 1. att samtliga lätt igenkännbara områden av ett visst slag i landet ska utgöra biotopskyddsområden, och 2. att en myndighet eller kommun i det enskilda fallet får besluta att ett område ska utgöra ett biotopskyddsområde. Inom ett biotopskyddsområde får man inte bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan skada naturmiljön. Om det finns särskilda skäl, får dispens från förbudet ges i det enskilda fallet.¹²³

Denna skyddsform ska användas endast i de fall då ett generellt skydd är önskvärt samt när objektet som ska skyddas är möjligt att klart avgränsa. Det krävs därför att aktuellt område har en ekologisk stabilitet. De områden som bör skyddas som biotoper ska vara mindre områden. Är det omfattande områden så bör de istället skyddas som naturresevat.¹²⁴

Biotopskyddsområden kan bildas på två olika sätt. Antingen genom att regeringen utfärdar s.k. normbeslut enligt 1 st. 1 p. i ovan nämnda paragraf. Eller genom särskilda förvaltningsbeslut som fattas av Skogsstyrelsen (6 § Förordning 1998:1252 om områdesskydd enligt miljöbalken, FOM), LSt (7 § FOM) eller av en kommun. Att kommuner tillåts fatta sådana beslut infördes nyligen och syftet är att de ska ges möjlighet att generellt bilda biotopskyddsområden i sådana områden som nämns i bilaga 2 till FOM.¹²⁵

¹²¹ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s.78, del 1, s. 324 f.

¹²² Miljöbalken (18 nov. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 9, 4-7 § §.

¹²³ 7 kap. 11 § MB.

¹²⁴ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 80.

¹²⁵ Miljöbalken (3 jan. 2011, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 11 § se även prop. 2008/09:214 s. 93 f.

Enligt 7 kap. 11 § 2 st. MB får man inte inom ett biotopskyddsområde bedriva en verksamhet eller vidta en åtgärd som kan ska naturmiljön.¹²⁶ Med verksamhet åsyftas främst olika arbetsföretags som på olika sätt vill nyttiggöra marken. Det finns vidare en möjlighet att besluta om ordningsföreskrifter för allmänheten enligt 7 kap. 30 § MB om det är behövt.¹²⁷

5.6 Djur- och växtskyddsområde

Enligt 7 kap. 12 § MB kan det, om det behövs utöver förbud i 8 kap. 1-2 §§ MB eller förbud och begränsningar i jakt- och fiskelagstiftningen, meddelas föreskrifter om inskränkningar i rätten till jakt eller fiske eller markägarens eller allmänhetens rätt att vistas i ett område. Sådana föreskrifter kan meddelas om det behövs för att skydda djur- eller växtart. Bestämmelsen ger möjlighet till ett självständigt skydd av områden där växt- eller djurarter behöver ett särskilt skydd. Syftet är bl.a. att genomföra EG:s fågeldirektiv (79/409/EEG) och art- och habitatdirektiv (92/43/EEG). Som nämnts ovan ger bestämmelsen möjlighet att begränsa jakt- och fiskerätt utöver de regler som finns i särskild lagstiftning. Även rätten att uppehålla sig på visst område kan regleras med paragrafen. En sådan begränsning kan gälla mot såväl markägare, innehavare av särskild rätt som mot allmänheten. På så vis kan föreskriften begränsa allemansrätten och rätten till fritt fiske.

Om det krävs ett mer omfattande skydd av djur- och växtarter får närmast reglerna om naturreservat användas. Det föreligger inte någon rätt till ersättning för markägare vid djur- och växtskyddsbeslut. Detta torde innebära att beslutet inte får medföra att pågående markanvändning avsevärt försvåras på aktuellt område för markägaren eller jakt- eller fiskerättshavaren. Om så skulle vara fallet får istället ett mer omfattande områdesskydd som t.ex. naturreservat inrättas.

En skillnad mot naturreservatsbildning är att det inte går att meddela interimistiska beslut enligt 7 kap. 24 § MB i anledning av föreskrifter enligt 7 kap. 12 § MB.¹²⁸

5.7 Strandskyddsområde

Strandskydd gäller vid havet och vid insjöar och vid vattendrag. Strandskyddet syftar till att långsiktigt 1. trygga förutsättningarna för allemansrättslig tillgång till strandområden, och 2. bevara goda livsvillkor för djur- och växtlivet på land och i vatten.¹²⁹

Skyddet utgår från allemansrätten och därför har syftet med strandskyddet ytterligare förtydligats på senare år till att få den formulering som nämnts

¹²⁶ 7 kap. 11 § MB.

¹²⁷ Miljöbalken (3 jan. 2011, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 11 § se även prop. 1997/98:45 del 2-3 s. 81.

¹²⁸ Miljöbalken (19 nov. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 12 §.

¹²⁹ 7 kap. 13 § MB.

ovan.¹³⁰ Enligt 7 kap. 14 § MB omfattar strandskyddet land- och vattenområdet intill 100 meter från strandlinjen. Skyddsområdet får av LSt utvidgas till högst 300 meter från strandlinjen om det behövs för att tillgodose något av strandskyddets syften.¹³¹ Avsikten med bestämmelsen är att det ska finnas ett klart och långsiktigt behov av ett utvidgat strandskydd.¹³² I 7 kap. 15 § MB finns en rad åtgärder upptagna som är förbjudna inom strandskyddsområde. Det är bl.a. förbjudet att uppföra nya byggnader eller att förändra dem så att det hindrar allmänheten från att beträda ett område där de tidigare kunnat färdas fritt. Det är vidare förbjudet att anlägga andra anordningar eller anläggningar som har samma effekt på allmänhetens tillgång som nämndes ovan. Det är också förbjudet med grävningsarbeten eller liknande som hör samman med nämnda byggnader, anordningar eller anläggningar samt åtgärder som väsentligt förändrar livsvillkoren för djur- eller växtarter.¹³³ Förbuden berör främst fastighetsägare och innehavare med särskild rätt till fastighet men enligt motiven riktar de sig även mot allmänheten.¹³⁴ I 7 kap. 16 § MB finns dock undantag från förbuden i 15 §. Det handlar om byggnader och liknande som behövs för något annat ändamål än bostadsändamål såsom t.ex. för jordbruk eller skogsbruk. Det finns också andra undantag från förbuden som bl.a. innefattar byggande av allmän väg.¹³⁵ Vidare stadgas i 17 § att myndighet kan besluta om undantag från 15 § genom kompletteringsåtgärder som utförs i anslutning till huvudbyggnad.¹³⁶ Enligt förarbetena till paragrafen betonas dock att i områden där det finns stora naturvärden bör tillämpningen av undantag från 15 § tillämpas restriktivt med hänsyn till intressen för friluftsliv.¹³⁷ Det finns ytterligare regler som behandlar upphävande och dispens av strandskydd i 7 kap. 18 § till och med 18 h §.¹³⁸

5.8 Naturvårdsavtal (övrig skyddsform)

I 7 kap. 3 § 2 st. JB finns bestämmelser om nyttjanderätt till fastighet p.g.a. naturvårdsavtal.¹³⁹ Naturvårdsavtal används som ett komplement till naturreservat, biotopskydd och generell hänsyn och andra åtgärder inom skogsbrukssektorn.¹⁴⁰ Avtalen sluts mellan främst staten och markägare och syftar oftast till att bevara och utveckla ett områdes naturvärden och biologiska mångfald men de kan även tillgodose kulturmiljövärden samt värden för rekreation och friluftsliv.¹⁴¹ Ett naturvårdsavtal innebär att en fastighetsägare avstår hela eller delar av sin rätt att bruka ett område av sin

¹³⁰ Prop. 2008/09:119, s. 36 f.

¹³¹ 7 kap. 14 § MB.

¹³² Prop. 2008/09:119, s. 38.

¹³³ 7 kap. 15 § MB.

¹³⁴ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 85.

¹³⁵ 7 kap. 16 § MB.

¹³⁶ 7 kap. 17 § MB.

¹³⁷ Prop. 2008/09:119, s. 103.

¹³⁸ Se 7 kap. 18-18 h § § MB.

¹³⁹ 7 kap. 3 § JB.

¹⁴⁰ Prop. 1997/98:90, s. 254.

¹⁴¹ Prop. 2008/09:214, s. 33.

mark mot ersättning. Som avtalen utformats hittills handlar de oftast om att markägare avstår rätt till avverkning och annat tillvaratagande av virke. I vissa fall kan markägarens motpart garanteras rätt att vidta preciserade åtgärder som syftar till att bibehålla eller höja naturvärdena. Det kan vara åtgärder som röjning eller gallring av skog. Erfarenheter från det de första naturvårdsavtalen som ingicks år 1994 är goda. Avtalen antas göra störst nytta om de tecknas för ca 50 år eftersom avsikten ofta är att skydda biologisk mångfald som kräver ett långsiktigt perspektiv.

Ett problem med naturvårdsavtal är att fastigheten som de avser ofta överläts under den tid som omfattas av avtalet. Avtalet blir då inte automatiskt gällande gentemot ny ägare av fastigheten. Andra problemområden är avtalets giltighet gentemot nyttjanderätter och servitut avseende samma fastighet. Det har diskuterats olika lösningar på dessa problem men hittills har inga tillfredställande lösningar framarbetats.¹⁴²

5.9 Naturreservat

I prop. till naturvårdslagen (NVL) framhölls att syftet var att stärka naturvården genom lagstiftning. Det påpekades att det var angeläget med reformer på den sociala naturvårdens (rekreation och friluftsliv) och landskapsvårdens områden. Det framhölls att naturvård inte kan ses som ett självändamål utan den syftar ytterst till att tillfredsställa olika mänskliga behov. Dessa behov är t.ex. vetenskaplig forskning, ostörd upplevelse av vacker natur och stärkande friluftsliv i en lämpad miljö. I och med NVL infördes således två institut för att säkerställa skydd för naturområden, nationalpark och naturreservat. Naturreservat var en ny typ av naturvårdsåtgärd som syftade till att vara ett mer flexibelt institut till skillnad från nationalpark, som funnits tidigare. Naturreservat ersatte naturskyddslagens institut naturminne. Det gav möjlighet att upprätthålla en balans mellan vetenskapligt/kulturella och de sociala naturvårdssträvandena. Dessa skyddsvärda intressen sammanfaller ofta och ansågs därför lämpade att kunna skyddas genom samma institut.¹⁴³

Ett mark- eller vattenområde får av länsstyrelsen eller kommunen förklaras som naturreservat i syfte att bevara biologisk mångfald, vårda och bevara värdefulla naturmiljöer eller tillgodose behov av områden för friluftslivet. Ett område som behövs för att skydda, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter får också förklaras som naturreservat.¹⁴⁴

I bestämmelsen ovan, som återfinns i 7 kap. 4 § MB, har NVL:s regler om naturreservat (7 §) och naturvårdsområde (19 §) slagits ihop till en gemensam skyddsform som benämns naturreservat. Rent historiskt har naturvården ansetts vara en statlig angelägenhet. Dock har kommun tillsammans med LSt numera givits befogenhet att tillsammans besluta om

¹⁴² Prop. 1997/98:90, s. 254 f.

¹⁴³ Prop. 1964:148, s. 34 ff.

¹⁴⁴ 7 kap. 4 § MB.

naturreservat.¹⁴⁵ Naturreservat kan till skillnad från nationalpark bildas på mark som tillhör annan än staten, t.ex. kommun eller enskild. Markägarens samtycke krävs inte för reservatsbildande och i sista hand kan det bildas tvångsvis enligt 2 kap. 9 § ExprL.¹⁴⁶ Dock har markägaren i sådant fall rätt till ersättning enligt 31 kap. 4 § 1 st. 2 p. MB om pågående markanvändning inom berörd del av fastigheten avsevärt försvåras.¹⁴⁷

5.9.1 Syfte med naturreservat

Som nämnts klargör 7 kap. 4 § MB de förutsättningar som gäller för att bilda ett naturreservat. Det måste först och främst föreligga ett starkt allmänt intresse. Ett naturreservat kan bildas i tre olika syften.

Det kan således bildas för att bevara biologisk mångfald. Begreppet biologisk mångfald avser variationsrikedomen bland levande organismer av alla ursprung. Det omfattar mångfald inom arter, mellan arter och av ekosystem. Det faktum att biologisk mångfald anges som ett syfte för att inrätta naturreservat innebär att en helhetssyn bör prägla skyddsinstitutet. Det innebär att vid gränsbestämmandet av ett reservat kan det behövas en ”buffertzona” för att skydda värden som hänför sig till den biologiska mångfalden. Ett naturreservat bör därför kunna omfatta en större yta än det område som är i direkt behov av skydd.

För det andra kan naturreservat inrättas med syftet att vårda och bevara värdefulla naturmiljöer. Exempel på värdefulla naturmiljöer som kan skyddas enligt detta syfte kan vara landskapsbilder och geologiskt intressanta formationer. Det finns utöver dessa skyddsintressen också möjlighet att med naturreservat skydda ett område som har ett kulturpräglad landskap. På detta sätt kan regeln om naturreservat i 7 kap. 4 § MB ”överlappa” regeln om inrättande av kulturresevat i 9 § samma kapitel.

Ett naturreservat kan också inrättas för att tillgodose behov av områden för friluftslivet.¹⁴⁸ Skydd kan behövas för områden i närheten av större tätorter såväl som områden på större avstånd från dem. Friluftslivet tryggas dock ofta redan av strandskyddet (se 7 kap. 13 §, 14 § MB) som på så sätt ibland kan minska behovet av bildande av naturreservat.¹⁴⁹

Regeln om naturreservat i 7 kap. 4 § MB kompletteras med EG:s fågeldirektiv (79/409/EEG) och art- och habitatdirektiv (92/43/EEG). Det sker genom stadgandet i paragrafens andra stycke där det anges att naturreservat ska kunna inrättas för att skydda ett område, återställa eller nyskapa värdefulla naturmiljöer eller livsmiljöer för skyddsvärda arter.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 71.

¹⁴⁶ Miljöbalken (21 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 4 §.

¹⁴⁷ 31 kap. 4 § 1 st. 2 p. MB.

¹⁴⁸ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 71 f.

¹⁴⁹ Miljöbalken (21 okt. 2010, Zeteo) kommentaren till 7 kap. 4 §.

¹⁵⁰ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 72.

Enligt artikel 3 punkten 2 a-d i det förstnämnda direktivet ska medlemsländerna avsätta skyddade områden och vidta de underhålls- och skötselåtgärder som behövs inom och utanför de skyddade områdena samt återställa förstörda biotoper och skapa nya biotoper.¹⁵¹

5.9.2 Skäl för att bilda naturreservat

I ett beslut om att bilda naturreservat ska skälen för beslutet anges. I beslutet ska också anges de inskränkningar i rätten att använda mark- och vattenområden som behövs för att uppnå syftet med reservatet, såsom förbud mot bebyggelse, uppförande av stängsel, upplag, schaktning, täkt, uppodling, dikning, plantering, avverkning, jakt, fiske och användning av bekämpningsmedel. En inskränkning får innebära att tillträde till området förbjuds under hela eller delar av året. Om det senare visar sig finnas nya skäl eller behövas ytterligare inskränkningar för att uppnå syftet med skyddet, får länsstyrelsen eller kommunen meddela beslut om detta.¹⁵²

Enligt paragrafen som återfinns i 7 kap. 5 § MB ska det syfte som ligger till grund för beslutet om inrättande av naturreservat anges och de skäl som finns ska utvecklas. Vidare ska beslutet innehålla de inskränkningar som ska gälla i markanvändningen. Dessa får inte vara mer ingripande än nödvändigt för att tillgodose syftet med reservatet. De måste dock utformas så att skyddet blir effektivt.

En inskränkning i paragrafens mening kan innebära ett förbud mot tillträde. Sådana föreskrifter kan meddelas för att förhindra störning av djur under t.ex. deras reproduktions- och häckningstider.

Olika former av inskränkningar i rätten att använda mark riktar sig till såväl fastighetsägare som till innehavare av nyttjanderätt och andra rättigheter av sakrättslig natur. Inskränkningarna gäller också mot ny ägare eller innehavare av rätten. Dessutom riktar de sig mot allmänheten. Det är också möjligt att meddela inskränkande föreskrifter till verksamheter som bedrivs utanför reservatet men som riskerar att ge skadliga effekter på det. Det kan t.ex. meddelas förbud mot dikning inom ett naturreservatet.¹⁵³

Att föreskrifter enligt 7 kap. 5 § MB kan riktas mot allmänheten framgår av rättsfallet NJA 1986 s. 572 där konstnären Lars Vilks inom Kullabergs naturreservat hade uppfört ett konstverk som stred mot det förbud mot nybyggnad som fanns i reservatet. Förbudet ansågs gälla för den som utan markägarens tillstånd hade uppfört konstverket.¹⁵⁴

5.9.3 Intrång i fastighet

Om det behövs för att tillgodose syftet med ett naturreservat, får länsstyrelsen eller kommunen förplikta ägaren och innehavare av särskild rätt till fastighet att tåla sådana intrång som att det inom området 1. anläggs vägar, parkeringsplatser,

¹⁵¹ Artikel 3 p. 2 a-d, rådets direktiv 79/409/EEG.

¹⁵² 7 kap. 5 § MB.

¹⁵³ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 73 f.

¹⁵⁴ NJA 1986 s. 572.

vandringsleder, raststugor, tältplatser, badplatser, sanitära inrättningar eller liknande anordningar, 2. bereds tillfälle till mark för allmänheten där allmänheten annars inte har rätt att vistas, 3. utförs gallring, röjning, slätter, plantering, betesdrift, avspärning eller liknande åtgärder, eller 4. genomförs undersökningar av djur- och växtarter samt av mark- och vattenförhållanden.¹⁵⁵

Punkterna ett och två som återger 7 kap. 6 § MB, syftar vanligtvis till att göra ett naturreservat mer tillgängligt för allmänheten. Dessa punkter får främst betydelse vid reservat som bildats helt eller delvis med syftet att tillgodose behov av områden för friluftsliv. Den andra punkten gör det möjligt att bereda allmänheten tillträde till områden som inte är tillgängliga enligt allemansrätten. Det kan t.ex. vara nödvändigt att allmänheten passerar en tomt för att få tillgång till en badstrand. En sådan föreskrift får dock endast ge rätt till tillträde och inte t.ex. tältning på annans tomt.

Punkten tre i paragrafen räknar upp ett antal åtgärder som kan bli aktuella om ett värdefullt djur- eller växtliv ska bevaras eller utvecklas i ett reservatområde. Vidare stadgar punkten fyra möjligheten att undersöka växt- och djurarter samt mark- och vattenförhållanden fortlöpande efter reservatets bildande. Detta gör det möjligt att kontrollera att vidtagna skötselåtgärder får önskad effekt och att naturreservatets syfte upprätthålls.¹⁵⁶

5.9.4 Dispens och upphävande

Enligt 7 kap. 7 § MB får Lst eller kommun helt eller delvis upphäva beslut som fattats enligt 4-6 §§ om det finns synnerliga skäl. Vidare får de meddela dispens från naturreservatsföreskrifter om det finns särskilda skäl. Ett dispensbeslut upphör att gälla om den åtgärd som dispensen avser inte har påbörjats inom två år eller avslutats inom fem år från den dag då beslutet vann laga kraft. ”Beslut om upphävande eller dispens får meddelas endast om intrånget i naturvärdet kompenseras i skälig utsträckning på naturreservatet eller på något annat område.”

Kravet på synnerliga skäl i första stycket i paragrafen kan vara uppfyllt om det skett en väsentlig ändring av området. Samma gäller om detaljplan eller områdesbestämmelser betydligt har förändrat förutsättningarna för det skyddade området.

Möjligheten till dispens i paragrafens andra stycke förutsätter att övriga relevanta regler i MB är uppfyllda. Bl.a. bör reglerna i 25 och 26 §§ om intresseprövning uppmärksammas och även de allmänna hänsynsreglerna i 2 kap. Det bör också uppmärksammas att det har betydelse vilken typ av föreskrift till naturreservat som det handlar om. En föreskrift kan innebära att en åtgärd får utföras efter tillstånd. En föreskrift kan vidare innebära att

¹⁵⁵ 7 kap. 6 § MB.

¹⁵⁶ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 74 f.

tillstånd inte kan meddelas. Den sistnämnda är den typ av föreskrift som är aktuell vad gäller dispensansökan.

Enligt fjärde stycket i 7 § får ett beslut om upphävande eller dispens meddelas endast om intrånget i naturvårdsintresset kompenseras i skälig utsträckning. Vad gäller kompensation så kan den bestå i att ett annat område av liknande intresse för naturvården skyddas. Kompensation kan också fullgöras genom åtgärder som ökar naturvärdet av ett annat skyddat område. Som exempel kan nämnas att en igenväxt fågelsjö restaureras för att kompensera förlusten av en annan våtmark. Den kompensation som kan vara aktuell att genomföra ska motsvara det intrång som upphävandet eller dispensen innebär för naturvärdet. Nämnas bör att kompensation inte avser ekonomisk gottgörelse.¹⁵⁷

5.9.5 Förhållande till detaljplan och områdesbestämmelser

I 7 kap. 8 § MB stadgas att beslut som rör bildande eller ändring av naturreservat inte får strida mot detaljplan eller områdesbestämmelser som finns enligt PBL. Det får dock göras mindre avvikelser om syftet med planen eller bestämmelserna inte motverkas.¹⁵⁸ Enligt PBL ska kommunen ansvara för hur bebyggelsen utvecklas inom en kommun. Detta har medfört att miljöintressen ofta försumrats till förmån för den fysiska planeringen enligt PBL. Dock påpekades i prop. 1994/95:230 att planeringen enligt PBL ska ses som en integrerad del i miljöpolitiken. Det torde innebära att de intressen som ofta är aktuella att skydda genom naturreservat oftare beaktas i detaljplaner och områdesbestämmelser numera.¹⁵⁹

5.9.6 Interimistiskt förbud, intresseprövning, ordningsföreskrifter och ersättning

Är det aktuellt att bilda ett naturreservat på ett område eller om ett sådant redan skyddat område ska få utökat skydd är det, som ovan berörts enligt 7 kap. 24 § MB möjligt för LSt eller kommunen att meddela interimistiskt förbud mot åtgärder som vidtas utan tillstånd som berör området och strider mot syftet med det tilltänkta skyddet.¹⁶⁰

Det sker också en intresseprövning mellan enskilda och allmänna intressen när beslut fattas om bildande av naturreservat enligt 7 kap. 25 § MB.¹⁶¹

¹⁵⁷ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 75 ff.

¹⁵⁸ 7 kap. 8 § MB.

¹⁵⁹ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 77 f.

¹⁶⁰ 7 kap. 24 § MB.

¹⁶¹ 7 kap. 25 § MB.

Vidare kan ordningsföreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB tillämpas i naturreservat.¹⁶²

Har den enskilde drabbats av tyngande inskränkningar kan denne ha rätt till ersättning enligt 31 kap. MB.¹⁶³ Markägare kan ha rätt till ersättning enligt 31 kap. 4 § MB om beslut om naturreservat ”innebär att mark tas i anspråk eller att pågående markanvändning inom berörd del av en fastighet avsevärt försvåras”. Markägare har först och främst en rätt till ersättning om ”mark tas i anspråk” vilket kan ske om intrångsåtgärder enligt 7 kap. 6 § 1, 2 p. införs. Vidare kan ersättning också bli aktuell enligt de tre relativt oklara begreppen ”pågående” markanvändning, ”berörd del av fastighet” och ”avsevärt” försvårande. Den sistnämnda innebär en kvalifikationsgräns.¹⁶⁴

¹⁶² 7 kap. 30 § MB.

¹⁶³ Prop. 1997/98:45 del 2-3, s. 97.

¹⁶⁴ Miljöbalken (21 jan. 2011, Zeteo) kommentaren till 31 kap. 4 §.

6 Processen vid bildande av naturreservat

6.1 Fakta om naturreservat

I Sverige finns det 3500 naturreservat. De omfattar en landareal som utgör 9 % av Sveriges landareal. Ungefär 75 % av arealen återfinns i fjällvärlden. Detta kan jämföras med att 11,5 % av jordens landyta är skyddad på något sätt. Av all yta som är skyddad enligt MB består 85 % av naturreservat resten är nationalparker, biotopskyddsområden och djur- och växtskyddsområden.

De reservat som finns i fjällvärlden består främst av fjällhedar, barrskogar och fjällbjörkskogar.¹⁶⁵ Resten av naturreservaten fördelas över olika naturtyper enligt diagrammet som finns i bilaga B. I bilaga B finns också en karta över hur naturreservaten fördelar sig geografiskt i Sverige.

6.2 Initiering

Motiven för att bilda ett naturreservat kan variera. Ofta inleds processen i områden där naturvärden sedan tidigare finns väldokumenterade. Områdena är inte sällan beskrivna i regionala, nationella eller internationella inventeringar eller bevarandeplaner såsom t.ex. Natura 2000-områden eller Ramsarområden.¹⁶⁶ Det är oftast LSt som tar initiativ till att bilda naturreservat. Men initiativet kan också komma från kommuner, allmänheten, ideella föreningar eller markägare.¹⁶⁷ Ibland kan en initiering påbörjas med kort varsel för att undvika misslyckande med att upprätthålla en gynnsam bevarandestatus i ett område. Som exempel på detta kan nämnas fall då en skog riskerar att avverkas inom kort. Oavsett vilken typ av initiering som används krävs det att de åtgärder som föreslås ställs i relation till de värden som finns dokumenterade i olika bevarandeprogram. Dessa värden ska så långt som möjligt styra de åtgärder som företas i processen.¹⁶⁸

6.3 Kontakt med markägaren

Det är viktigt att den beslutande myndigheten i ett tidigt skede i processen kontaktar berörd markägare och andra sakägare. Detta p.g.a. respekt för

¹⁶⁵ Naturvårdsverket- *Naturreservat i Sverige*, 2010.

¹⁶⁶ Naturvårdsverket, 2003, s. 33.

¹⁶⁷ Naturvårdsverket, 2010.

¹⁶⁸ Naturvårdsverket, 2003, s. 33.

markägarens intressen och även för att det ger processen en positiv start om markägaren är medveten om vad som planeras på dennes mark. Markägaren kan också besitta viktig information om områdets naturvärden som kan arbetas in i förslaget till beslut. Vidare kan ägaren ha information om andra sakägare som berörs av reservatsbeslutet och som också kan påverka värderingen av den mark som köps eller som det görs intrång på.¹⁶⁹

Beslutsmyndigheten bör också kontakta lokala organisationer och föreningar för att insamla mer fakta om bevarandevärden och eventuella intressekonflikter mellan bevarande och nyttjande av aktuellt område.¹⁷⁰ Vidare ska det ske ett myndighetssamråd mellan LSt och kommun innan beslut fattas om bildande eller ändring av reservat.¹⁷¹ Det finns även krav på samråd med andra myndigheter vid beslut som berör såsom t.ex. Fiskeriverket.¹⁷²

Markägaren har oftast rätt till ekonomisk ersättning. Om det finns en rätt till ersättning värderas det aktuella området av LSt genom en från LSt oberoende värderingskonsult. Efter värderingen företas en förhandling där det träffas en överrenskommelse om ersättning för reservatsbildningen. Om parterna är överrens upprättas ett avtal dem emellan och markägaren får ersättningen utbetalad. Markägaren kan antingen få intrångsersättning och kvarhålla marken i sin ägo alternativt sälja marken till staten. I vissa fall kan staten erbjuda markägaren ersättningsmark istället för pengar i det fall området överläts till staten.

Enligt 24 FOM ska beslutsmyndigheten (LSt eller kommun) ge markägare eller innehavare av särskild rätt möjlighet att yttra sig innan beslut om bildande eller ändring av reservat fattas.¹⁷³ Därefter fattar LSt beslut om att bilda naturreservatet. Detta sker efter minst en månad från det att berörda parter fått ta del av beslutsförslaget. Om parterna inte kommer överrens i ersättningsfrågan kan markägaren väcka talan om ersättning hos miljödomstolen. Andra frågor som rör själva naturreservatsbildningen i sig och t.ex. bestämmelser om markanvändning och avgränsning överklagas hos regeringen om LSt beslutat om naturreservatet.¹⁷⁴

¹⁶⁹ Ibid: 2003, s. 33.

¹⁷⁰ Ibid: 2003, s. 37.

¹⁷¹ 25 § FOM.

¹⁷² Se 25 a §, 26 § FOM.

¹⁷³ 24 § FOM.

¹⁷⁴ Prop. 2008/09:214, s. 35 f.

7 Genomgång av naturreservatsbeslut

7.1 Allmänt

I de beslut som jag gått igenom finns det angivet syften och skäl enligt 7 kap. 4 och 5 § § MB. Det som skrivs i anslutning till dessa paragrafer i respektive beslut visar hur allemansrättsliga intressen och värden diskuteras och tillvaratas. Det finns också olika slags föreskrifter enligt 7 kap. 5, 6 och 30 § § MB. Föreskrifter enligt 5 § har jag valt att bortse ifrån då de enbart riktar sig mot markägare. Föreskrifter enligt 6 och 30 § § behandlar bl.a. olika allemansrättsliga intressen och dessa har därför undersökts närmare. I besluten finns t.ex. föreskrifter som behandlar organiserat friluftsliv, allemansrätten på vatten och straffrättsliga begränsningar, såsom rätt att ta naturprodukter och inskränkningar i rätten att cykla, som anknyter till bestämmelsen om tagande av olovlig väg i 12 kap. 4 § BrB. Vidare finns det föreskrifter som förbjuder uppställning av husvagn och husbil och som därmed anknyter till bestämmelsen om egenmäktigt förfarande.

7.2 Syften i besluten

Enligt naturvårdsverkets handbok om bildande och förvaltning av naturreservat skrivs att vad gäller syftet med ett naturreservat så är det inte tillräckligt att använda de kortfattade formuleringar som återfinns i 7 kap. 4 § MB. Det krävs en precisering av samtliga syften utifrån bevarandevärdena i det område som ska bli reservat.¹⁷⁵ Vad gäller de beslut som jag tagit del av är frågan, dels, i vilken utsträckning friluftsförande syften finns inskrivet och sedan huruvida de eventuella friluftsvärdena preciseras i besluten.

Av de beslut som är från Västra Götalands län så har sex beslut som syfte att främja friluftslivet och övriga fem har det inte. I de sex besluten är det genomgående en tämligen bristfällig precisering och diskussion av de friluftsvärden som finns i respektive område. Några undantag finns dock i besluten av Orsberget och Kosteröarna. Trenden är i övriga beslut att väldigt kortfattat nämna friluftslivsvärden under en egen rubrik i beskrivningen av reservatet. Anmärkningsvärt är reservatet Malevattnet som ligger inom riksintresse för friluftsliv men som trots det inte har friluftsförande som ett syfte. Det ges inte någon motivering till varför det är så. Även reservatet Bergsjön ligger inom riksintresse för friluftslivet men diskussionen och preciseringen av syftet är i det beslutet kortfattad och bristfällig.

¹⁷⁵ Naturvårdsverket, 2003, s. 60.

De sju beslut som är från Jämtlands län innehåller alla friluftsförfrämjande syften. Dock finns det inte preciserat någonstans i besluten varför de har friluftsförfrämjande som ett syfte.

Vad gäller de åtta besluten från Värmland så har sju av dem friluftsförfrämjande syften och ett har det inte. Genomgående för de sju besluten är att de inte diskuterar bevarandevärdet friluftsliv mer preciserat. Det står t.ex. i syftet till naturreservatet Stormyren att området ska göras tillgängligt för besökare. Men det diskuteras inte vilka värden som syftet ska göra tillgängligt för besökarna ur ett friluftsperspektiv.

7.3 Skäl i besluten

Vidare ska skälen till reservatsbeslutet anges. Däri bör bl.a. anges förhållanden som är av betydelse för friluftslivet. Det bör göras en redovisning av förutsättningar och behov att bevara värden och verksamheter och åtgärder som kan innebära ett hot mot dessa. Det bör motiveras varför skyddsformen naturreservat valts. Vidare bör det anges om området ligger inom riksintresse för friluftsliv enligt 3, 4 kap. MB.¹⁷⁶

Frågan jag valt att fokusera på är huruvida skälen motsvarar de syften som finns och om det i skälen diskuteras friluftslivsintressen.

De fem beslut från Västra Götalands län som inte har friluftslivsintresse som syfte har inga friluftslivsvärden upptagna som skäl för reservatsbildandet. Av de övriga sex besluten nämns det kortfattat i tre beslut om friluftslivsintressen under rubriken skälen för LSt:s beslut. Ett av de sistnämnda besluten är Orsberget. I skälen påpekas de friluftslivsvärden som finns i området och kopplar ihop dem med de naturvärden och kulturvärden som finns. Vidare skrivs det om utsiktsplatser och andra sevärdheter. Generellt diskuteras och utvecklas dock inte friluftslivsvärden i någon större utsträckning i de skäl som finns i besluten.

Av de sju besluten från Jämtlands län är det bara ett som i skälen diskuterar friluftslivsintressen. I skälen till Storskogens naturreservat står det tydligt vilka skäl som hänför sig till friluftslivsintressen och som är väsentliga för att uppfylla syftet med reservatet.

Vad gäller de sju besluten från Värmland som har som syfte att främja friluftslivet så är det fyra som inte omnämner något om friluftslivsintressen i skälen. I ett beslut nämns att delar av området är avgränsat som riksintresse för friluftsliv. I beslutet Öjenäsbäcken omnämns risker för slitage av friluftsliv och hur det ska motverkas genom kanalisering till vissa områden i reservatet. Det nämns också att det ska ges ökade möjligheter att uppleva kultur- och naturvärden i området. Sammanfattningsvis gäller dock att även dessa beslut har bristfälliga skäl till syftet att främja friluftslivet.

¹⁷⁶ Naturvårdsverket, 2003, s. 61.

7.4 Föreskrifter i besluten

De föreskrifter som tas med i ett beslut bör utformas med utgångspunkt i de syften som ligger till grund för naturreservatet. De bör rikta sig mot verksamheter eller åtgärder som kan bli aktuella i området eller som redan förekommer. Det ska inte förekomma onödiga förbud.¹⁷⁷ Enligt Svenskt Friluftsliv finns det i många naturreservat ordningsföreskrifter som i onödan begränsar friluftslivets möjligheter.¹⁷⁸ Föreskrifterna bör utformas så att syftet uppnås och blir effektivt. Det är också viktigt att de görs tydliga och entydiga då ett brott mot dem är straffbelagt enligt 29 kap. 8, 9 § § MB.¹⁷⁹

Vad gäller föreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB så bör sådana inte tas med i beslut som gör att besök i området minskas i onödan. Vidare får denna typ av föreskrifter bara användas för att uppnå syftet med reservatet och inte för att t.ex. tillmötesgå markägare som önskar reglera allemansrätten. Det är också lämpligt att dessa föreskrifter innehåller motiveringar till varför specifika föreskrifter valts. Genom sådana motiveringar kan eventuella luckor och onödiga föreskrifter korrigeras.¹⁸⁰

Först ska studeras föreskrifter enligt 7 kap. 6 § 1 p. MB i de olika besluten. Nämnas bör att det inte finns några föreskrifter enligt p. 2 i ovan nämnda paragraf i de beslut jag tagit del av.

Av besluten från Västra Götaland så har två av de fem besluten som inte har friluftsförfrämjande som syfte, föreskrifter som underlättar allmänhetens friluftsliv enligt 7 kap. 6 § 1 p. Dessa i form av underhåll av vandringsled, uppsättning av informationstavlor och anläggande av parkeringsplats. Övriga tre av dessa beslut har inga föreskrifter enligt nämnda paragraf, vilket är väntat då de inte har friluftslivsförfrämjande som syfte. Övriga sex beslut med friluftslivsförfrämjande syften har liknande föreskrifter som de två ovan nämnda besluten.

I besluten från Jämtlands län har alla i stort sätt identiska föreskrifter som syftar till att underlätta allmänhetens friluftsliv. Föreskrifterna stämmer därför bra överrens med det friluftslivsförfrämjande syftet som nämns i alla besluten. Huruvida det skulle kunna tas med fler liknande föreskrifter är svårt att avgöra med bara besluten som underlag för att kunna uttala sig om det krävs förmodligen ett besök i aktuella områden.

Besluten från Värmland innehåller även de i stort sett identiska formuleringar som handlar om anläggande av parkeringsplats, uppsättande av informationstavla och anläggande och utmärkning av led. Noteras bör att

¹⁷⁷ Ibid: s. 68.

¹⁷⁸ Svenskt Friluftsliv, 2008, s. 42.

¹⁷⁹ Naturvårdsverket, 2003, s. 68.

¹⁸⁰ Naturvårdsverket, 2003, s. 76 f.

reservatet Norskog Skaberget som inte har friluftsförfrämjande syfte ändå innehåller ovan nämnda föreskrifter. Detta tyder på att beslutsfattaren har en vilja att underlätta för allmänheten att besöka området.

Nu ska föreskrifterna enligt 7 kap. 30 § MB studeras i de olika besluten.

Alla beslut utom ett från Västra Götaland innehåller någon form av föreskrift enligt 7 kap. 30 § MB. Som exempel kan nämnas förbud att ställa upp husvagn eller husbil, förbud mot att göra upp eld annat än på iordningställd plats, förbud att cykla. Det är förbud som enligt 7 kap. 30 § MB vid behov kan tas in i ett reservatsbeslut men det motiveras aldrig varför en viss föreskrift tagits med i besluten. Det hänvisas inte heller till syftet med beslutet varför en viss föreskrift tagits med. Detta kan göra att vissa föreskrifter blir onödigt inskränkande för allmänheten.

En annan aspekt av föreskrifterna är hur pass precisa och tydliga de är. Som exempel kan nämnas reservatet Kosteröarna som tydligt anger var det är tillåtet att tälta och var det är tillåtet att dra up och förtöja båtar. Det ger tydliga signaler om vad som är tillåtet för allmänheten. Vidare skrivs i en del av besluten att det är förbjudet att utan tillstånd från LSt anordna idrottstävlingar, lägerverksamhet eller andra arrangemang för fler än 50 personer. Denna föreskrift torde vara intagen i beslutet enligt 12 kap. 6 § MB men det nämns inte i beslutet.

Vad gäller besluten från Jämtland så har fyra av de sju besluten förbud mot att utan LSt:s tillstånd bedriva såväl kommersiell som icke kommersiell organiserad verksamhet i form av t.ex. idrottsevenemang. Förbudet gäller dock inte grupper med färre än 15 deltagare. Noteras kan att dessa föreskrifter i viss mån kan motverka syftena med reservaten som delvis är att ge möjlighet till friluftsliv. Dock är de förmodligen införda eftersom att det finns ett behov av att skydda miljön eller naturen. Det ges dock ingen motivering till varför föreskriften införts.

I övrigt innehåller besluten en del andra föreskrifter och i stort sett alla föreskrifter är likadana i samtliga beslut. Det kan uppmärksammas en föreskrift som innebär förbud mot att: ”Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m.” Denna typ av föreskrift återfinns inte i något beslut från de övriga länen. I alla beslut finns ett förbud mot att elda, förutom på särskilt angivna platser. Denna föreskrift finns inte heller med i samma utsträckning i de övriga länens beslut.

Tre av besluten från Värmland innehåller förbud mot att utan LSt:s tillstånd i närings syfte organiserat utnyttja området samt för skolor och liknande att regelmässigt utnyttja området för olika undersökningar. Det finns ingen motivering eller förklaring till varför denna begränsning av allemansrätten har införts. I övrigt har besluten relativt få föreskrifter som inskränker friluftslivet. En föreskrift som förekommer i alla beslut är förbud mot att samla in mossor och lavar. En motsvarighet till denna föreskrift återfinns i alla beslut från Jämtland och förklaras där som förbud mot att samla in arter

av olika slag. Föreskriften kan dock tolkas även på annat sätt då arter är relativt ospecificerat. Vad gäller besluten från Västra Götaland så återfinns liknande förbud i fyra av besluten.

7.5 Sammanfattande diskussion

Som framgått i tidigare avsnitt finns friluftsförfrämjande syften med i övervägande delen av de naturreservatsbeslut som undersökts i denna uppsats. En trend är dock att syftena inte preciseras och utvecklas i någon större utsträckning i besluten. Allt som oftast konstateras endast kort att ett reservat är intressant för friluftslivet men det diskuteras inte utförligt vilka friluftsvärden som finns.

Vad gäller frågan om skälen i besluten motsvarar syftet (med hänseende till friluftslivssyftet) så kan det konstateras att det i relativt liten utsträckning anges några skäl till att ett specifikt reservat har bildats med ett delvis friluftsförfrämjande syfte. Diskussioner kopplat till friluftsvärden i skälen är få.

Genomgående för alla beslut är att ordningsföreskrifter inte motiveras. Därför är det svårt att dra någon slutsats angående om ordningsföreskrifter i onödan skrivs in i besluten och på så sätt begränsar allemansrätten. Dessutom kräver en sådan slutsats förmodligen ett besök på plats i aktuellt område. Det finns tendenser i besluten som tyder på att vissa föreskrifter förekommer mer frekvent i vissa län än andra. Det förhållandet kan vara ett tecken på att allemansrätten utövas och skiljer sig åt i olika delar av landet, och därför kräver olika former av reglering. Ytterligare en trend är att det framträder ett behov av att reglera organiserat friluftsliv i reservatsbesluten, vilket stämmer väl överrens med de tendenser som beskrivs ovan i avsnitt 3.2.

Vad gäller hur frekvent skyddsinstrumentet naturreservat används så kan det konstateras att Västra Götalands län har fler naturreservat än t.ex. Jämtlands län, men att naturreservaten i Jämtland omfattar en större areal än Västra Götaland (Se karta i bilaga A där det framgår att cirka 75 % av arealen av naturreservaten återfinns i fjällvärlden.) Alltså används kanske skyddsinstrumentet naturreservat mer frekvent i Västra Götalands län men reservaten omfattar en mindre areal än reservaten i Jämtland.

Sammanfattningsvis kan sägas att allemansrättsliga värden och intressen i relativt begränsad utsträckning behandlas i naturreservatsbeslut.

8 Slutsats och diskussion

Med tanke på regeringens uttalade mål att värna om allemansrätten i skyddade naturområden så vore det kanske bra att i större omfattning diskutera allemansrättsliga intressen i reservatsbesluten.

Det kan vidare noteras att naturreservat är ett lagstiftningsinstrument som både kan utöka och begränsa allemansrätten. Enligt min uppfattning är det därför viktigt att föra en tydlig diskussion i naturreservatsbeslut mellan friluftslivsvärden och naturvårdsvärden. Vikten av en sådan diskussion blir t.ex. tydlig i fallet med organiserat kommersiellt friluftsliv. Eftersom naturreservaten upptar en landareal av hela 9 % av Sveriges yta och dessa områden är värdefulla ur olika aspekter, är det angeläget att olika intressen med anslutning till områdena nog utreds.

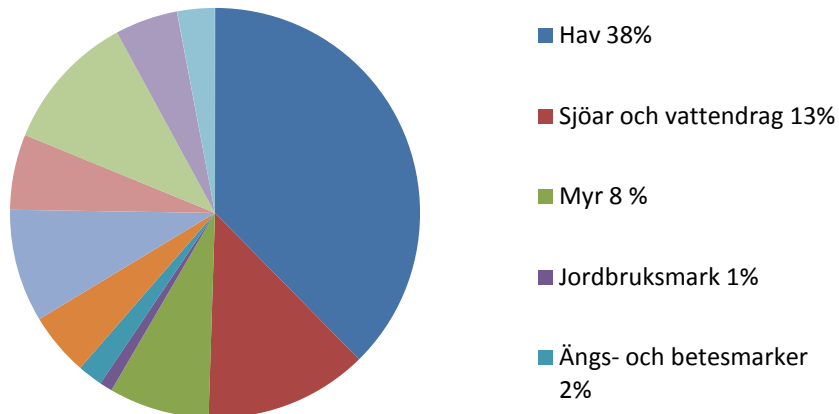
Med hänsyn till de exempel som tagits upp i denna uppsats kan det konstateras att Sveriges allemansrätt är den mest långtgående. I de flesta andra länder finns mer begränsande bestämmelser som hindrar allmänheten från att utöva allemansrätten på samma sätt som i Sverige.

Enligt internationell rätt är naturreservat ett viktigt lagstiftningsinstrument och allemansrätten är ett viktigt intresse enligt svensk rätt. Med tanke på den påverkan utländsk rätt har på den svenska rätten är det därför viktigt att tydligt klargöra allemansrättsliga intressen och värden i naturreservatsbeslut för att värna om dessa intressen.

Samhället förändras ständigt vilket även rätten gör. På så sätt utvecklas och förändras allemansrätten med samhället. Hur den förändras beror bl.a. på samhällets värderingar. Man kan ställa sig frågan hur fri man anser att naturen bör vara?

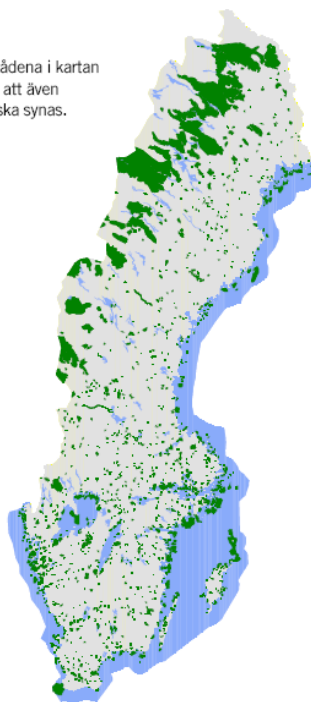
Bilaga A- Diagram och karta

Naturtyp i naturreservat nedanför gränsen för fjällnära skog

I bilden nedan över Sverige syns naturreservat som grönmarkerad färg. Cirka 75 % av arealen i de 3500 naturreservaten återfinns i fjällvärlden. Det totala antalet naturreservat utgör sammanlagt 9 % av landarealen i Sverige.¹⁸¹

Observera att områdena i kartan är ytförstorade för att även mindre områden ska synas.

¹⁸¹ Naturvårdsverket- *Naturreservat i Sverige*, 2010 även diagrammet och kartan kommer från denna källa.

Bilaga B- Tabell över naturreservatsbeslut

Beslut från Västra Götalands län

Namn och beslutsdatum	Syftet med naturreservatsbildandet Enligt 7 kap. 4 § MB	Skälen för att bilda naturreservatet enligt 7 kap. 5 § MB	Föreskrifter enligt 7 kap. 6 §, 1 p. MB	Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB	Övriga kommentarer som kan hänföras till allemansrättsliga värden
Naturreservatet Hulta hagar 2009-09-10	"Friluftsliv som grundar sig på allemansrätten ska kunna bedrivas i naturreservatet, och besökaren ska kunna se och uppleva områdets typiska livsmiljöer och arter." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Andra skäl än friluftslivets intressen.	"Uppsättning och underhåll av informationstavla." "Underhåll av parkeringsplats."	Inga som berör friluftslivets intressen.	Under rubriken beskrivning av naturreservatet förklaras kortfattat hur friluftslivet ska underlättas.
Naturreservatet Bergsjön. 2009-09-14	"Bevara ett för Västsverige ovanligt barrskogsområde med stor artrikedom och högt upplevelsevärde i omväxlande natur" "tillsammans med det befintliga naturreservatet Slereboån skapa ett stort sammanhängande område som inbjuder till friluftsliv och naturstudier" + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	"Tillsammans med det anslutande naturreservatet Slereboån skapas också ett stort sammanhängande område som inbjuder till friluftsliv och naturstudier."	"Anläggning av parkeringsplats och markerad stig samt uppsättning av informationstavlor." "Underhåll av parkeringsplats och markerad stig."	Förbjudet att: "gräva upp växter eller insamla vedsvamp, lav eller mossor." "medföra hund som inte är kopplad." "cykla eller rida" "anordna orienteringstävling eller sätta upp fast orienteringskontroll"	Under rubrikerna ärendets handläggning och planeringsbakgrund visas på diskussioner som förts i anledning av friluftslivets intressen. Under rubriken beskrivning av naturreservatet diskuteras friluftslivets intressen kort.
Naturreservatet Orsberget 2009-09-14	"friluftsliv som grundar sig på allemansrätten ska kunna bedrivas i hela naturreservatet, och besökaren ska kunna uppleva områdets typiska livsmiljöer och arter"	Diskuteras skäl som hänför sig till övriga syften än friluftslivets intressen. Vad gäller friluftslivets	"Anlägga parkeringsplats och vandringsled samt sätta upp informationstavlor."	Förbjudet att: "ställa upp husvagn eller husbil", "samla plocka eller gräva upp kärleväxter, mossor, lavar och svampar. Bär, matsvamp och blommor får dock plockas för privat	I beskrivningen av naturreservatet diskuteras friluftslivet relativt utförligt under en egen rubrik.

	+ andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	främjande skrivs: "Området bedöms ha god potential till friluftsliv med sina omgivna höga naturvärden, sina höga kulturmiljövärden i form av rester från ett tidigare bondesamhälle, sin närhet till Edslan, utsiktsplats från Orsbergets topp och den rastplats som finns på Mjölkudden. Vägen som leder till naturreservatets parkering bjuder för övrigt på en underbar utsikt över Edslan och ett välskött odlingslandskap med välhåvade slåtterängar."		bruk." "Göra upp eld annat än på iordningställd plats på Mjölkudden." Förbudet att utan LSt tillstånd "anordna idrottstävlingar, lägerverksamhet eller andra arrangemang för fler än 50 personer."	
Naturreservatet Malevattnet 2009-12-16	Andra syften än friluftslivsfrämjande.	Andra skäl än friluftslivets intressen.	"Uppsättning och underhåll av informationstavlor samt anläggning och underhåll av P-plats."	Förbud att cykla.	I beskrivningen av naturreservatet omnämns friluftslivet relativt kortfattat under en egen rubrik. Under rubrik planeringsbakgrund nämns att reservatet ligger inom riksintresse för friluftsliv.
Naturreservatet Ollestad 2009-12-16	Andra syften än friluftslivsfrämjande.	Andra skäl än friluftslivets intressen.	Inga som berör friluftslivets intressen.	Förbud att elda.	Under inskränkningar enligt 7 kap. 5 § MB nämns förbud mot att utan Lst:s tillstånd: "Upplåta mark för orientering eller annan idrottstävling, ej heller lägerverksamhet."
Naturreservatet Stora Bjursjön	"bevara ett stort skogs-myrsjöområde med vildmarkskarakter för naturstudier och rörligt friluftsliv."	Andra skäl än friluftslivets intressen.	"Sätta upp informationstavla och anlägga parkeringsplats och	Förbudet att: "Plocka eller gräva upp gräs, örter, mossor, lavar eller svamp. Det är dock tillåtet att plocka bär och	I beskrivningen av naturreservatet omnämns friluftslivet kort under en egen rubrik.

2009-12-21	+ andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.		vandringsleder.”	matsvamp.” ”Klättra i boträd”. ”Ställa upp motorfordon, husvagn eller släpvagn.”	
Naturresevatet Kosteröarna 2010-01-25	”underlätta för besökare att uppleva och få kunskap om områdets natur- och kulturvärden samt hur dessa kan nyttjas på ett hållbart sätt” + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Diskuteras skäl som hänför sig till andra syften än friluftsförmedling. Vad gäller friluftslivets främjande skrivs: ”Området har betydande värden som är knutna såväl till det rörliga friluftslivet som till de natur- och kulturvärden som är beroende av ett kustnära jordbruk.”	”Anläggande av vandringsleder samt uppsättning av informationstavlor och andra anordningar för det rörliga friluftslivet såsom eldstäder, toaletter, enklare tilläggsanordningar för fritidsbåtar etc.”	Förbjudet att: ”tälta på Nord- och Sydoster. Tältning är dock tillåten vid de anordnade tältplatser som anges på beslutskartan” ”medföra ej kopplad hund” ”göra upp eld annat än på anvisade och iordningställda platser” ”dra upp eller förtöja båtar eller ankra vid de stränder (zon A) som anges på bilagd zonkarta under perioden 15 maj- 31 augusti (bilaga 1:2)” ”förtöja och ankra i naturhamn på samma plats mer än två dygn i följd”	I beskrivningen av naturresevatet ges en relativt god beskrivning av resevatets betydelse för friluftslivet under en egen rubrik. Syftet under 7 kap 4 § MB kompletteras med beskrivning av hur friluftslivet ska kanaliseras för att skydda naturen samt hur det dessutom ska erbjudas möjlighet till ett rikt friluftsliv. Det framgår under rubriken inkomna synpunkter att allemansrättsliga intressen diskuteras.
Naturresevatet Karsmossen 2010-02-25	Andra syften än friluftsförmedling	Andra skäl än friluftslivets intressen.	”Underhålla vandringsled samt sätta upp informationstavlor.”	Förbjudet att: ”Anordna tävlingar och lägerverksamhet för fler än 100 personer.”	I beskrivningen av naturresevatet finns en rubrik med friluftsvärden som kort beskriver områdets ringa betydelse för friluftsvärden. Under rubriken ärendets handläggning påtalas bl.a. att inga friluftsanordningar ska uppföras.
Naturresevatet Rösjö Mosse 2010-03-28	”Bevara och tillgängliggöra ett område som är värdefullt för det rörliga friluftslivet och därmed skapa förutsättningar för att utveckla besöksnäringen i bygden” + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Andra skäl än friluftslivets intressen.	”Sätta upp informationstavla.”	Förbjudet att: ”Medföra okopplad hund.” ”Skada vegetationen i övrigt t.ex. genom att gräva upp växter såsom ris, gräs, örter, mossor eller lavar eller ta bort vedlevande svampar. Bär- och matsvamplockning för husbehov är dock tillåten.” Vidare är det förbjudet att utan tillstånd från Lst att: ”Sätta upp tavla, skylt, affisch, orienteringskontroll eller att permanent snitsla spår.” ”Använda området för organiserad tävling eller övning, lägerverksamhet eller liknande.”	Under rubriken föreskrifter enligt 7 kap. 5 § MB står att markägare efter tillstånd av Lst får anlägga spång, vindskydd, stig eller vandringsled, eldstad och liknande anläggningar för att främja allmänhetens friluftsliv .
Naturresevatet Vita mossen	Andra syften än friluftsförmedling.	Andra skäl än friluftslivets intressen.	Inga som berör friluftslivets intressen.	Inga som berör friluftslivets intressen.	Under rubriken allmänt om naturresevatet nämns kort att resevatet inte bedöms intressant för

2010-11-01					friluftslivet.
Naturreservat t Aplagårdsskogen n 2010-11-01	Andra syften än friluftsförmedlande.	Andra skäl än friluftsförmedlarna.	Inga som berör friluftsförmedlarna.	Förbjudet att: "Elda."	Under rubriken med inskränkningar till 7 kap. 5 § MB skrivs att det är förbjudet att utan tillstånd från Lst: "Upplåta mark för orientering eller annan idrottstävling, ej heller lägerverksamhet."

Beslut från Jämtlands län

Namn och beslutsdatum	Syftet med naturreservatbildandet Enligt 7 kap. 4 § MB	Skälen för att bilda naturreservatet enligt 7 kap. 5 § MB	Föreskrifter enligt 7 kap. 6 §, 1 p. MB	Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB
Naturreservat t Storskogen 2010-01-25	"Möjlighet ska ges till friluftsliv och vetenskaplig forskning." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	"Det svagt kuperade, mosaikartade landskapet med skog av olika typer, bäckar, rikkärr och andra myrvarv samt möjligheten att vandra kilometervis utan att se en enda avverkningsskott eller andra spår av skogsbruk gör att reservatet också är potentiellt intressant för friluftsliv, bildning och forskning."	"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan. Anordningar utöver de som pekats ut i skötselplanen får utföras efter överenskommelse med fastighetsägaren."	Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag med undantag för bär och matsvamp" "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns" Utan tillstånd av LSt är det förbjudet att: "Bedriva såväl kommersiell som icke kommersiell organiserad verksamhet exempelvis idrottsarrangemang, turistverksamhet, jaktprov, besök av stora grupper, återkommande evenemang etc. Tillståndsplikten omfattar inte grupper med färre än 15 deltagare samt skolklass eller förskolegrupp som endast ägnar sig åt traditionell vandring eller turåkning vid enstaka tillfällen"
Naturreservat t Rödmyrmyren 2010-03-29	"Möjlighet ska ges till friluftsliv och vetenskaplig forskning." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Andra skäl än friluftsförmedlarna.	"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan. Anordningar utöver de som pekats ut i skötselplanen får utföras efter överenskommelse med fastighetsägaren"	Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag med undantag för bär och matsvamp" "Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m" "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns" Utan tillstånd av LSt är det förbjudet att: "Bedriva såväl

	§ MB.			kommersiell som icke kommersiell organiserad verksamhet exempelvis idrottsarrangemang, turistverksamhet, jaktprov, besök av stora grupper, återkommande evenemang etc. Tillståndsplikten omfattar inte grupper med färre än 15 deltagare samt skolklass eller förskolegrupp som endast ägnar sig åt traditionell vandring eller turåkning vid enstaka tillfällen"
Naturreservatet Haugröningen 2010-03-29	"Möjlighet ska ges till friluftsliv och vetenskaplig forskning." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Andra skäl än friluftstintressen.	"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan. Anordningar utöver de som pekats ut i skötselplanen får utföras efter överrensommelse med fastighetsägaren"	Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag med undantag för bär och matsvamp" "Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m" "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns" Utan tillstånd av LSt är det förbjudet att: "Bedriva såväl kommersiell som icke kommersiell organiserad verksamhet exempelvis idrottsarrangemang, turistverksamhet, jaktprov, besök av stora grupper, återkommande evenemang etc. Tillståndsplikten omfattar inte grupper med färre än 15 deltagare samt skolklass eller förskolegrupp som endast ägnar sig åt traditionell vandring eller turåkning vid enstaka tillfällen"
Naturreservatet Laholmsnåset 2010-09-27	"Möjlighet ska ges till friluftsliv och vetenskaplig forskning." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Andra skäl än friluftstintressen.	"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan. Anordningar utöver de som pekats ut i skötselplanen får utföras efter överrensommelse med fastighetsägaren"	Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag med undantag för bär och matsvamp" "Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m" "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns" Utan tillstånd av LSt är det förbjudet att: "Bedriva såväl kommersiell som icke kommersiell organiserad verksamhet exempelvis idrottsarrangemang, turistverksamhet, jaktprov, besök av stora grupper, återkommande evenemang etc. Tillståndsplikten omfattar inte grupper med färre än 15 deltagare samt skolklass eller förskolegrupp som endast ägnar sig åt traditionell vandring eller turåkning vid enstaka tillfällen"
Naturreservatet	"Inom ramen för detta	Andra skäl än friluftstintressen.	"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning	Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag

<p>t Västansjöbrännan 2010-10-26</p>	<p>syfte ska naturreservatet även stödja allmänhetens möjligheter till friluftsliv och naturupplevelser och ge möjlighet till vetenskaplig forskning." + andra syfte som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.</p>		<p>av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan.</p>	<p>med undantag för bär och matsvamp" "Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m" "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns"</p>
<p>Naturreservatet Tvärån Piktjärn 2010-10-26</p>	<p>"Inom ramen för detta syfte ska naturreservatet även stödja allmänhetens möjligheter till friluftsliv och naturupplevelser och ge möjlighet till vetenskaplig forskning." + andra syfte som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.</p>	<p>Andra skäl än friluftssintressen.</p>	<p>"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan. Anordningar utöver de som pekats ut i skötselplanen får utföras efter överrensommelse med fastighetsägaren."</p>	<p>Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag med undantag för bär och matsvamp." "Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m." "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns."</p>
<p>Naturreservatet Kattögeltjärnen 2010-10-26</p>	<p>"Inom ramen för detta syfte ska naturreservatet även stödja allmänhetens möjligheter till friluftsliv och naturupplevelser och ge möjlighet till vetenskaplig forskning." + andra syfte som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.</p>	<p>Andra skäl än friluftssintressen.</p>	<p>"Uppsättning av informationstavlor samt eventuell anläggning av parkeringsplats och friluftsanordningar som t ex vandringsleder, eldplatser och vindskydd i enlighet med fastställd skötselplan. Anordningar utöver de som pekats ut i skötselplanen får utföras efter överrensommelse med fastighetsägaren."</p>	<p>Förbjudet att: "Plocka och samla in arter av olika slag med undantag för bär och matsvamp." "Klättra i boträd eller medvetet uppehålla sig närmare rovfågelbo, lya eller gryt än 100 m." "Elda, förutom på särskilt angivna platser, om sådana finns."</p>

§ MB.			
-------	--	--	--

Beslut från Värmlands län

Namn och beslutsdatum	Syftet med naturreservatsbildandet Enligt 7 kap. 4 § MB	Skälen för att bilda naturreservatet enligt 7 kap. 5 § MB	Föreskrifter enligt 7 kap. 6 §, 1 p. MB	Föreskrifter enligt 7 kap. 30 § MB	Övriga kommentarer som kan hänföras till allemansrättsliga värden
Naturreservatet Mammassberg 2009-10-05	"bibehålla tystnad och vildmarkskänsla inom området.", "Områdets vildmarkskaraktär bibehålls dels genom att friluftslivet kanaliseras med hjälp av en led, och dels genom att exploatering och arbetsföretag samt bullrande aktiviteter begränsas eller förhindras inom området." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Under rubriken motiv till skydd nämns inget om friluftshintressen.	"anläggande, utmärkning och underhåll av led enligt skötselplan"	Förbjudet att: "samla in mossor lavar och vedsvampar", "utan Länsstyrelsens tillstånd i näringssyfte organiserat utnyttja området, samt för skolor och institutioner att regelmässigt utnyttja området för att utföra vetenskapliga eller andra undersökningar", "medföra ej kopplad hund"	Under rubriken synpunkter från remissinstanserna skrivs: "För att undvika störningar vid en leddragning måste givetvis kunskap om fågellivet finnas."
Naturreservatet Stormyren 2009-10-12	"göra området tillgängligt för besökare." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Under rubriken motiv skrivs: "Hälften av området är avgränsat som riksintresse för naturvård och friluftsliv enl. 3 kap. 6 § Miljöbalken."	"anläggande av parkeringsplats", "uppsättande av informationstavla", "anläggande, utmärkning och underhållande av led"	Förbjudet att: "samla in mossor, lavar och vedsvampar"	Under rubriken Länsstyrelsens bemötande av inkomna synpunkter skrivs: "Leder ska anläggas med hänsyn till fågelvärden." Under rubriken Beskrivning av omgivande landskap och reservatet skrivs: "Mer än halva området ligger inom område avgränsat som riksintresse för naturvård och friluftsliv enl. 3 kap. 6 § miljöbalken."
Naturreservatet	"visa upp området för allmänheten	Under rubriken motiv till skydd	Sida 2 i beslutet där	Sida 2 i beslutet där föreskrifterna står saknas i	.

Lisselåsen 2009-10-12	och göra del av området lättillgängligt." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	nämns inget om friluftssintressen.	föreskrifterna står saknas i beslutet.	beslutet.	
Naturreservatet Vålhallberget 2009-11-06	"göra området tillgängligt för besökare" + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Under rubriken motiv till skydd nämns inget om friluftssintressen.	"anläggande av parkeringsplats", "uppsättande av informationstavla", "anläggande, utmärkning och underhållande av led"	"samla in mossor, lavar och vedsvampar"	Under rubriken inkomna synpunkter skrivs: "Leden kommer att anläggas med hänsyn till kända fågelvärden."
Naturreservatet Näsknölen 2009-11-06	"göra området tillgängligt för besökare" + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Under rubriken motiv till skydd nämns inget om friluftssintressen.	"anläggande av parkeringsplats", "uppsättande av informationstavla", "anläggande, utmärkning och underhållande av led"	"samla in mossor, lavar och vedsvampar"	Under rubriken Beskrivning av omgivande landskap och reservatet skrivs: "Del av reservatet ligger i en trakt som är riksintresse för naturvård och friluftsliv, 3 kap. 6 § MB."
Naturreservatet Norskog Skaberget 2010-03-10	Andra syften än friluftsförmedling.	Under rubriken motiv till skydd nämns inget om friluftssintressen.	"anläggande av parkeringsplats", "uppsättande av informationstavla", "anläggande, utmärkning och underhållande av led"	Förbjudet att: "samla in mossor, lavar och vedsvampar", "medföra ej kopplad hund."	
Naturreservatet Järnskogsfjället 2010-03-10	"friluftsliv ska kunna bedrivas i hela naturreservatet och besökare ska kunna se och uppleva områdets livsmiljöer och arter" + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Under motiv till skydd skrivs: "Som naturreservat kommer området också att skötas med syfte att vara tillgängligt för allmänheten. Genom planerade anläggningar utvecklas attraktiva marker för det rörliga friluftslivet."	"anläggande av parkeringsplats", "uppsättande av informationstavla", "anläggande, utmärkning och underhållande av led"	Förbjudet att: "samla in mossor, lavar och vedsvampar", "utan Länsstyrelsens tillstånd i närings syfte organiserat utnyttja området, samt för skolor och institutioner att regelmässigt utnyttja området för att utföra vetenskapliga eller andra undersökningar", "elda annat än på anvisad plats", "medföra ej kopplad hund"	
Naturreservatet Öjenäsbäcken 2010-09-22	"Allmänhetens möjlighet att nyttja området för friluftsliv ska förbättras, likaså möjligheten att se och uppleva områdets natur- och kulturvärden." + andra syften som finns uppräknade i 7 kap. 4 § MB.	Under rubriken motiv skrivs: "Genom att anordna parkeringsplats, vandringsled och informationsskyltar främjas friluftslivet i området och besökaren för en större möjlighet	"anläggning och underhåll av parkeringsplats, rastplats och markerad led", "uppsättande av informationstavla"	Förbjudet att: "samla in mossor, lavar, vedsvampar eller vattenlevande växter", "utan Länsstyrelsens tillstånd i närings syfte organiserat utnyttja området, samt för skolor och institutioner att regelmässigt utnyttja området för att utföra vetenskapliga eller	

		<p>att uppleva och lära sig mer om Öjenäsbäckens natur- och kulturmiljövärden. Anordningarna fyller även en funktion genom att koncentrera slitaget av mark och vatten till vandringsleden, parkeringsplatsen och rastplatsen. Detta bör minska slitaget i övriga delar av reservatet. Eftersom vissa av kulturlämningarna utgör del av vandringsleden, vilken regelbundet kommer att röjas från igenväxningsvegetation, synliggörs och främjas området kulturmiljövärden.”</p>		<p>andra undersökningar”, ” medföra ej kopplad hund”, ”trampa eller gå i vattendraget”</p>	
--	--	---	--	--	--

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

SOU 1940:12 *Inrättande av fritidsreservat för städernas och de tätbebyggda samhällenas befolkning.*

Prop. 1964:148 *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till naturvårdslag m.m.*

Prop. 1993/94:117 *Inkorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.*

Prop. 1997/98:45 *Miljöbalk.*

Prop. 1997/98:90 *Följdlagstiftning till miljöbalken m.m.*

Prop. 2008/09:119 *Strandskyddet och utvecklingen av landsbygden.*

Prop. 2008/09:214 *Hållbart skydd av naturområden.*

Prop. 2009/10:162 *Ersättning vid expropriation.*

Litteratur

Ahlström, I, Dahm, H, Holmberg, P, Huldt, H, Ingmarsson, I, Malmgren, C, Martinez, A, Öjersson, B, *Europa och allemansrätten*, Naturia, första uppl., 1992.

Ahlström, I, *Allt om allemansrätten ett svenskt kulturarv*, Alfa Print, 2008.

Bengtsson, B, *Allemansrätt och markägarskydd*, Norstedts, andra uppl., Stockholm 1966.

Bengtsson, B, *Miljöbalkens återverkningar*, Norstedts juridik, 1 uppl., Stockholm 2001.

Bengtsson, B, *Speciell fastighetsrätt, Miljöbalken*, Iustus Förlag AB, åttonde uppl., Uppsala 2003.

Jonzon, S-G, Delin, L, Bengtsson, B, *Naturvårdslagen. En kommentar*, tredje uppl., Norstedts, Stockholm 1988.

Ljungman, S, Stjernquist, P, *Den rättsliga kontrollen över mark och vatten II*, P.A. Norstedt & Söners Förlag, tredje uppl., Stockholm 1968.

Ljungman, S, *Om skada och olägenhet från grannfastighet. Ett bidrag till läran om immissionernas rättsliga behandling*, Almqvist & Wicksells Boktryckeri AB, Uppsala 1943.

Michanek, G, Zetterberg, C, *Den svenska miljöretten*, Iustus Förlag AB, andra uppl., Uppsala 2008.

Rubenson, S, *Miljöbalken. Den nya miljöretten*, Norstedts juridik AB, tredje uppl., Stockholm 2002.

Sandgren, C, *Rättsvetenskap för uppsatsförfattare. Ämne, material, metod och argumentation*, Norstedts Juridik AB, andra uppl., Stockholm 2007.

Tiberg, H, *Båtjuridik*, P.A. Norstedt & Söner, Stockholm 1973.

Wiktorsson, G, *Den grundlagsskyddade myten. Om allemansrättens lansering i Sverige*, City University Press, Stockholm 1996.

Artiklar

Bengtsson, B, *En problematisk grundlagsändring*, SvJT, 1994, s. 920.

Ebbesson, J, *Kommersiellt nyttjande av allemansrätten*, JT, 1996/97, s. 1000.

Hepola, M, *Allemansrätten i Finland*, Miljörettslig Tidsskrift, 1995:2, s. 143.

Westerlund, Staffan, *Nutida allemansrättsliga frågor*, Miljörettslig Tidsskrift, 1995:1, s. 74.

Internationellt material

Convention on Biological Diversity.

Engelsk lagstiftning: Countryside and Rights of Way Act 2000.

Finländsk lagstiftning: Strafflag 19.12.1889/39, Terrängtrafiklag, 22.12.1995/1710.

Isländsk lagstiftning: The Nature Conservation Act no. 44/1999.

Norsk lagstiftning: Lov-1902-05-22-10 Straffeloven, Lov-1957-06-28-16 Lov om friluftslivet, Lov-1977-06-10-82 Lov om motorferdsel i utmark og vassdrag.

EU-rätt: Lissabonfördraget om ändring av fördraget om Europeiska Unionen och fördraget om upprättandet av Europeiska gemenskapen, undertecknat i Lissabon den 13 december 2007.

Rådets direktiv 79/409/EEG av den 2 april 1979 om bevarande av vilda fåglar.

Rådets direktiv 92/43/EEG av den 21 maj 1992 om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter.

Muntliga källor

LSt Jämtland, Carl- Johan Wikström, 2011-02-04.

LSt Värmland, Andersson, Anita, 2011-02-04.

LSt Västra Götalands län, Wennerblom, Tord, 2011-02-04.

Övriga källor

Bengtsson, B, *Festskrift till Gösta Walin. Allemansrätt och naturskydd-problem vid en friluftslagstiftning*, Norstedts juridik, första uppl., Stockholm 2002.

Bengtsson, B, *Vad säger lagen?*, Naturvårdsverket, Solna 2004.

Naturvårdsverket, *Allemansrätten och kommersen*, Stockholm 1995.

Naturvårdsverket, *Bildande och förvaltning av naturreservat. Handbok*, Stockholm 2003.

Naturvårdsverket, *PM- Naturvårdsverkets bedömning rörande möjligheten att ta ut tvingande avgift för tillgång till skidspår*, Dnr 384-3902-09 Nf, 2009.

Naturvårdsverket, *Så bildas naturreservat. Svar på vanliga frågor från markägare*, andra utgåvan, Stockholm 2010.

Naturvårdsverket, *Naturreservat i Sverige*, andra utgåvan, Stockholm 2010.

Svenskt Friluftsliv, *Friluftslivet och samhället. Svenskt Friluftslivs friluftspolitiska program*, Berndtssons Tryckeri AB, Östersund 2008.

www.nj.se/zeteo

Åslund, Åsa, *Allemansrätten och marknyttjande. Studier av ett rättsinstitut*, LiU-tryck, Linköping 2008.

Rättsfallsförteckning

NJA

1891 s. 400

1949 s. 167

1986 s. 387

1986 s. 572

1993 s. 753

1995 s. 249

1996 s. 495

RÅ

1961 s. 73

1963 K 1288

1972 s. 19

1991 ref. 54

1996 ref. 40